

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: Εγκληματολογικές και
Ποινικές Προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και
οργανωμένου εγκλήματος**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα.
Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.

Φοιτήτρια: ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ

Α' Επιβλέπων: Δημήτριος Βούλγαρης

Β' Επιβλέπουσα: Ευαγγελία Παππά

Αθήνα, Ιούνιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.»

Φοιτήτρια: ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:
ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
ΠΑΠΠΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Αθήνα, Ιούνιος 2024

*ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και
επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της
περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.»*

«σε αυτούς που ήταν εκεί»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαφθορά απαρτίζεται από ένα σύνολο φαινομένων που συναντώνται τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο. Μεταξύ των φαινομένων διαφθοράς εντάσσεται και η διαφθορά των πολιτικών προσώπων. Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε καταρχήν την εξέλιξη του νομοθετικού πλαισίου που αφορά τη διαφθορά στην Ελλάδα, ιδίως κατά την περίοδο από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και μετά και ειδικότερα όσον αφορά τα πολιτικά πρόσωπα. Περαιτέρω δε, θα εξετάσουμε την επιλεκτικότητα του ποινικο-κατασταλτικού συστήματος στην Ελλάδα, σε όλα τα στάδια αυτού, καθώς και πώς ενδεχομένως η επιλεκτικότητα αυτή απαντάται στις περιπτώσεις της διαφθοράς των πολιτικών προσώπων.

Λέξεις κλειδιά:

Διαφθορά

Οικονομική κρίση

Πολιτικά πρόσωπα

Επιλεκτικότητα

Abstract

Corruption consists of a set of phenomena encountered at both national and supranational level. Among the phenomena of corruption is the corruption of political figures. In this paper we will first examine the evolution of the legislative framework concerning corruption in Greece, especially during the period since the beginning of the economic crisis and especially with regard to political figures. Furthermore, we will examine the selectivity of penal-repressive measures

Keywords:

Corruption

Economic crisis

Political figures

Selectivity

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	v
Abstract	vi
A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
B. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	1
Γ. Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ	5
I. Η έννοια της Διαφθοράς	5
II. Διατάξεις περί διαφθοράς στον Ποινικό Κώδικα	6
i. Τροποποιήσεις με επιμέρους νομοθετήματα.....	6
ii. Η αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα του 2019.....	8
iii. Η αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα του 2024.....	10
III. Μεταρρύθμιση έτερων νομοθετημάτων που αφορούν τη διαφθορά	10
IV. Ειδικότερα όσον αφορά τη διαφθορά των πολιτικών προσώπων.....	11
α. Έννοια – Ποινική τυποποίηση στην ελληνική έννομη τάξη	11
β. Διαδικασίες δίωξης της διαφθοράς των πολιτικών προσώπων – Νόμος περί ευθύνης υπουργών – Βουλευτική Ασυλία.....	14
i. Ειδικές ανακριτικές πράξεις - διαδικασία:	14
ii. Νόμος περί ευθύνης υπουργών - Βουλευτική ασυλία:	15
γ. Κριτήρια διερεύνησης της Διαφθοράς των πολιτικών.....	16
i. Περιουσιακή κατάσταση πολιτικών προσώπων –δωροληψία:	16
ii. Ασυμβίβαστα πολιτικών προσώπων – Απαγορεύσεις και περιορισμοί:.....	17
iii. Σύγκρουση συμφερόντων πολιτικών προσώπων.....	18
δ. Συστάσεις και προτάσεις αναφορικά με τη Διαφθορά των πολιτικών προσώπων	20
Δ. Επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος	21
α. Έννοια ποινικής επιλεκτικότητας – Ιστορική εξέλιξη του φαινομένου	21
β. Η επιλεκτικότητα στην ελληνική έννομη τάξη	22
γ. Διερεύνηση των εγκλημάτων – Επιλεκτικότητα των αστυνομικών αρχών	25
δ. Προδικασία και δίωξη – Επιλεκτικότητα από τις εισαγγελικές αρχές	28
ε. Κύρια διαδικασία και επιμέτρηση ποινής – Επιλεκτικότητα κατά την απονομή της δικαιοσύνης	31

στ. Καταδίκη – Επιλεκτικότητα του σωφρονιστικού συστήματος	34
ζ. Επιλεκτικότητα στα εγκλήματα διαφθοράς	35
Ε. Συμπεράσματα	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της διαφθοράς είναι γνωστή από την αρχαιότητα. Αναφέρεται στη συμπεριφορά προσώπου έχοντος δημόσια εξουσία ή δημόσιο αξίωμα, το οποίο, στοχεύοντας στον προσπορισμό ατομικού οφέλους και στην ικανοποίηση ιδιοτελών σκοπών, προβαίνει σε καταπάτηση νόμων και κανόνων και νόθευση των όρων βάσει των οποίων λειτουργούν οι θεσμοί (ιδιαίτερος εκείνοι που έχουν ως σκοπό τη θεραπεία κοινωνικών αναγκών), ακόμα και το πρόσωπο εκείνο που καταχράται ή παρανόμως διαχειρίζεται την εξουσία που διαθέτει, ως απόρροια αδιαφανών και αθέμιτων συναλλαγών. Πληρέστερος ορισμός της έννοιας της διαφθοράς έχει δοθεί στο Στρασβούργο, το 1999, στην Ευρωπαϊκή Αστική Σύμβαση κατά της Διαφθοράς, της οποίας το άρθρο 2 ορίζει ρητά ότι: «Διαφθορά συνιστά κάθε επιδίωξη, προσφορά, παροχή ή αποδοχή, ευθέως ή πλαγίως, μιας παράνομης προμήθειας ή άλλου μη οφειλόμενου οφέλους, η οποία επηρεάζει την ομαλή άσκηση ενός λειτουργήματος ή την αναμενόμενη συμπεριφορά εκείνου, που ωφελείται την παράνομη προμήθεια ή το μη οφειλόμενο όφελος ή την υπόσχεση ενός τέτοιου οφειλόμενου οφέλους¹».

Ξεχωριστή κατηγορία των εγκλημάτων διαφθοράς αποτελούν εκείνα που αφορούν τη διαφθορά των πολιτικών προσώπων, τα οποία, όπως και το σύνολο των εγκλημάτων διαφθοράς, υπέστησαν μεταρρυθμίσεις και τροποποιήσεις, μείζονος ή ήσσονος σημασίας, κατά το χρονικό διάστημα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Ειδικότερα δε, στα εγκλήματα διαφθοράς που αφορούν τα πολιτικά πρόσωπα απαντώνται και διακριτές διαδικασίες εν συγκρίσει με τα εγκλήματα διαφθοράς συνολικά, που τα διαφοροποιούν από αυτά. Θα μπορούσε να γίνει λόγος για μια επιλεκτική συμπεριφορά του ποινικοκατασταλτικού συστήματος στο θέμα αυτό; Απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα θα μπορούσε ίσως να δοθεί μετά από μια συνολική εξέταση του τι συνιστά επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης.

B. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Ως οικονομική κρίση προσδιορίζεται το αποτέλεσμα μιας αδυναμίας αναφορικά με την εταιρική διακυβέρνηση και κατά ευρύτερη έννοια όσον αφορά το πώς και πόσο είναι διαχειρίσιμοι οι κίνδυνοι, το πώς γίνεται εμφανής η ανεπάρκεια των κεφαλαιακών αποθεμάτων και των αποθεμάτων ασφάλειας ρευστότητας (συσχετιζόμενα πάντα με το εκάστοτε επίπεδο κινδύνου), το βαθμό κινδύνου αναφορικά με την πτώχευση των μεγάλων

¹ Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματολογία, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004) σελ. 237 - Ράικος Δημήτριος, Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2006), 85-88, 95, 97.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» πιστωτικών ιδρυμάτων, ή την πτώχευση αυτών. Επί κανονιστικού επιπέδου, εμφανίζεται ανεπάρκεια στην μακροπροληπτική επίβλεψη όσον αφορά ειδικότερα τις ποιοτικές παραμέτρους της εσωτερικής διαχείρισης κινδύνου και της επάρκειας σε κεφάλαια και ρευστότητα, διαφορετικότητα αναφορικά με τους κανόνες σε διακρατικό επίπεδο και κατ'ουσίαν απειροελάχιστοι μηχανισμοί προς το σκοπό της εξυγίανσης και εκκαθάρισης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Τα κυριότερα αίτια της κρίσης αυτής αποδίδονται, διεθνώς, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, στο εποπτικό και κανονιστικό πλαίσιο αλλά και στην ευρύτερη οικονομική διακυβέρνηση. Οικονομικά δε, προϋπήρχαν επιτόκια ιδιαιτέρως χαμηλού επιπέδου, ανισορροπίες σε μακροοικονομικό επίπεδο και χρέος σε επίπεδα ιδιαιτέρως υψηλά².

Στην Ελλάδα, η οικονομική κατάσταση κατά το χρονικό διάστημα έναρξης μιας ευρύτερης οικονομικής κρίσης παρουσίασε έντονη και γοργή επιδείνωση. Το εθνικό έλλειμμα στην έναρξη της περιόδου οικονομικής κρίσης, δηλαδή περί τα τέλη του 2009 με αρχές του 2010, είχε ήδη υπερβεί το μέσο εθνικό εισόδημα κατά περίπου 12 ποσοστιαίες μονάδες, με τη χώρα να οδεύει ταχύτατα προς τη χρεοκοπία, και να εξαναγκάζεται σε εξωτερικό δανεισμό από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, υπογράφοντας το πρώτο μνημόνιο. Τα άμεσα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν στην ελληνική οικονομία με τη μορφή περικοπών μισθών και συντάξεων και τη μείωση των κατώτατων ορίων τους, αύξησης των ποσοστών ανεργίας και, ακόμα περισσότερο, των περιπτώσεων υποαπασχόλησης, αλλά και μέσα από τις φορολογικές μεταρρυθμίσεις, την αύξηση της συνταξιοδοτικής ηλικίας των δημοσίων υπαλλήλων από τα 61 στα 65 έτη, τη μείωση του ΑΕΠ και τη διαρκή μείωση των οικονομικών δεικτών. Σε καθαρά οικονομικούς όρους, μεταβλήθηκαν επί τω χείρω όλοι περισσότεροι των δεικτών που χαρακτηρίζουν την οικονομική κατάσταση ενός περιβάλλοντος, ήτοι η ρευστότητα, η κεφαλαιακή διάρθρωση, η κερδοφορία και το μακροοικονομικό περιβάλλον.

Ιδίως επλήγησαν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, λόγω υπέρμετρης αύξησης του κόστους των παγίων εξόδων και των δαπανών και της μείωσης των εισοδημάτων και του αγοραστικού κοινού. Η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα οδηγήθηκε σε αδιέξοδο. Η ραγδαία αύξηση των λειτουργικών δαπανών των επιχειρήσεων δεν ακολουθήθηκε από ανάλογη αύξηση εισοδημάτων. Το αντίθετο μάλιστα, η μείωση εισοδημάτων ήταν ραγδαία, κάτι που συνδέεται άμεσα και με τη γενικότερη αύξηση του κόστους διαβίωσης, το οποίο οδήγησε με τη σειρά του σε περιορισμό των δαπανών κατανάλωσης. Οι επιχειρήσεις αυτού του επιπέδου, αναγκάστηκαν να περιορίσουν το προσωπικό που απασχολούσαν και, κατά το δυνατόν, το σύνολο του κόστους παραγωγής. Και οι μεγάλες «υγιείς» διεθνείς επιχειρήσεις, όμως, εξαναγκάστηκαν καταρχήν σε περιορισμό δαπανών για να μπορέσουν να διατηρήσουν τη βιωσιμότητά τους, περιορίζοντας το πλήθος των εργαζομένων τους (αναφέραμε ήδη την αύξηση των δεικτών ανεργίας, που σχετίζεται και με αυτές τις επιχειρηματικές τακτικές),

² Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, «Πώς αξιοποίησε η ΕΕ τα διδάγματα από τη χρηματοπιστωτική κρίση και την κρίση δημόσιου χρέους της περιόδου 2008-2012», 2020, σελ. 12-13.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» κάποιες δε από τις επιχειρήσεις αυτές οδηγήθηκαν σε κλείσιμο³. Παρά το γεγονός, όμως, ότι και εκείνες αντιμετώπιζαν καταρχήν τις ίδιες δυσχέρειες όπως οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όχι μόνο δεν επλήγη η βιωσιμότητά τους, αλλά παρατηρήθηκε πολύ γρήγορα μια έντονη προσπάθεια να προστατευθούν αυτές μέσω διαδικασιών δανειοδότησης με ευμενέστερους όρους αποπληρωμής από ό,τι σε κάποια μικρομεσαία επιχείρηση, ή ακόμα και μέσω ρυθμίσεων ευνοϊκότερης φορολόγησης.

Μια από τις πρώτες επιπτώσεις που παρατηρείται κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης είναι η αύξηση των περιπτώσεως φοροδιαφυγής. Καταβάλλοντας κάθε δυνατή προσπάθεια να εξασφαλίσουν το μέγιστο δυνατό κέρδος, οι επαγγελματίες, και δη οι μικρομεσαίοι, καταλήγουν να αποκρύπτουν εισοδήματα, προκειμένου να μην είναι φορολογήσιμα στο σύνολό τους, μια συνήθης τακτική που απαντάται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, αλλά και για όσο διαρκούν οι συνέπειες αυτών των περιόδων. Σκοπός της πρακτικής αυτής είναι η βιωσιμότητα των μικρομεσαίων επαγγελματιών και όχι ο προσπορισμός κέρδους, είναι δηλαδή μια τακτική «φοροάμυνας»⁴. Σύμφωνα με αφήγηση μιας αυτοαπασχολούμενης μικροεπιχειρηματία «πώς γίνεται να επιβιώσει ένα μαγαζί αν πληρώνει εφορία, 23% ΦΠΑ; Δε γίνεται...οπότε το ίδιο το κράτος μας έχει κάνει κλέφτες! Και, ναι, το παραδέχομαι! Όταν μπορώ, κλέβω την εφορία, συνεννοούμαι με τον πελάτη και δεν του κόβω απόδειξη»⁵. Σημαντική, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, είναι και η αύξηση των περιπτώσεων οφειλών προς το Δημόσιο και έκδοσης ακάλυπτων επιταγών.

Η αύξηση των συντελεστών φορολόγησης δημιούργησε μια ολόκληρη παράλληλα υφιστάμενη παράνομη αγορά, σε αρκετές περιπτώσεις προερχόμενη από αντίστοιχες νόμιμες επιχειρήσεις. Πρόκειται για την παράνομη αγορά υπερφορολογημένων προϊόντων, όπως τα καπνικά είδη ή το αλκοόλ, αγορά σε μεγάλο βαθμό συσχετιζόμενη με ραγδαία αύξηση περιπτώσεων πλαστογραφημένων εγγράφων⁶.

Προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν τα σημαντικά αρνητικά αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης και να διατηρήσουν σε στοιχειωδώς βιώσιμα επίπεδα τις νόμιμες επιχειρήσεις τους κάποιοι λίγοι μικρομεσαίοι επιχειρηματίες, με την προτροπή και την υποκίνηση ενδεχομένως μελών ομάδων οργανωμένου εγκλήματος, οδηγήθηκαν, παράλληλα με τις νόμιμες

³ Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, St., «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα»: απρόθυμοι παραβάτες στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαράλάμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019, σελ. 243 - 245) - Λεγκός Ηλίας – Βλάχου Παρασκευή, *Ανάλυση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις προοπτικές των μικρομεσαίων επιχειρήσεων* (Οικονομική Ανάλυση και Αγορές, όμιλος Τράπεζας Πειραιώς, 2014), σελ. 699.

⁴ Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών, Μικρομεσαίοι. Φοροάμυνα ή φοροδιαφυγή; (<https://www.eea.gr/arhra-eea/mikromesaioi-foroamyna-i-forodiacygi>), 2013 - Καψάσκης Β., *Η Οδύσσεια των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα* (www.lifo.gr/now/greece/i-odysseia-ton-mikron-epiheiriseon-stin-ellada), 2019.

⁵ Παναγιωτόπουλος Ν.- Schultheis Fr., «Η οικονομία της αθλιότητας-Ελλάδα 2010-2015» (Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2015), σελ. 835.

⁶ Σταμούλη Ειρ., «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαράλάμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), σελ. 224-225.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» επιχειρηματικές δραστηριότητές τους, στη χρησιμοποίηση των επιχειρήσεών τους και ως κάλυψη αντίθετων με το νόμο δραστηριοτήτων. Δημιουργήθηκαν συνθήκες για την ποινικοποίηση μιας σημαντικής πληθυσμιακής μερίδας, παρόλο που αρκετές από αυτές τις παράνομες δραστηριότητες (όπως για παράδειγμα η φοροδιαφυγή) δεν είναι νέες αλλά εμφανίζονται πλέον σε άλλα μεγέθη⁷. Χαρακτηριστική θα μπορούσε να θεωρηθεί η περίπτωση ενός κοσμηματοπώλη από την περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, ο οποίος, παράλληλα με τη νόμιμη επιχείρησή του, ξεκίνησε να διατηρεί ένα άτυπο και παράνομο ενεχυροδανειστήριο, όταν η νόμιμη επιχείρηση άρχισε να αντιμετωπίζει τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης⁸. Σε άλλες περιπτώσεις υπάρχουν και κάποιες επιχειρήσεων που, παράλληλα με τις νόμιμες δραστηριότητές τους, αναπτύσσουν και παράνομες, εκμεταλλευόμενες ενδεχομένως ρυθμιστικά κενά που παρατηρούνται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όπως για παράδειγμα επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται πλέον και ως επιχειρήσεις ξεπλύματος χρήματος, διακίνησης κυρίως παράνομων ουσιών, ή, σε κάποιες περιπτώσεις, ακόμα και trafficking⁹.

Από εγκληματολογική σκοπιά, η τάση των νόμιμων επιχειρηματιών προς παράνομες δραστηριότητες λογίζεται ως μια μορφή εκτροπής, την οποία εξηγεί έμμεσα η εγκληματολογική θεωρία των «ηθικών διακοπών» (όπως εκφράστηκε από τους Μάνζα και Σαντέλ), της διαδικασίας, δηλαδή, αποπροσανατολισμού των δραστών από μια βασική «ηθική πυξίδα». Κατ'ουσίαν η εκτροπή αυτή αντικατοπτρίζει την εναντίωση στην ανωμαλία της αγοράς, η οποία ανωμαλία εκδηλώνεται μέσω δυσπιστίας, φόβου και αποστασιοποίησης από τη νομιμότητα. Οι μέχρι πρότινος νόμιμα δρώντες πολίτες δε δυσκολεύονται να μεταπηδήσουν σε παράνομες αγοραστικές πρακτικές (την άποψη αυτοί εξέφρασαν εγκληματολόγοι όπως οι Κάρστεντ και Φάραλ). Έχουν διατυπωθεί και νέες, εκ διαμέτρου αντίθετες, θεωρίες, που ως βάση έχουν τη συλλογιστική ότι ο καπιταλισμός δεν είναι δυνατό να διαφοροποιείται από αξιολογικές αξίες και ενέργειες, επομένως δεν είναι και άξιον απορίας το ότι υπάρχουν επιχειρηματίες που, όταν έρχονται σε επαφή με δυσκολίες, καταφεύγουν σε παράνομες δραστηριότητες (τις απόψεις αυτές υποστήριξαν θεωρητικοί όπως οι Ντιους, Στίγκλερ και Ζίζεκ)¹⁰. Η δε διαχείριση των περιπτώσεων αυτών, αλλά και της εγκληματικότητας που αναφύεται ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, πραγματοποιείται υπό το πρίσμα ενός αυταρχικού μοντέλου αντεγκληματικής πολιτικής, στηριγμένο στην αστυνόμευση, που λαμβάνει νομιμοποίηση από το αίσθημα φόβου που έχει

⁷ Κοσμάτος Κ., «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 399-400.

⁸ Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, St., «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα»: απρόθυμοι παραβάτες στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαράλαμπος Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019, σελ. 246 - 250).

⁹ Σταμούλη Ειρ., «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαράλαμπος Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), σελ. 224.

¹⁰ Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, St., «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα»: απρόθυμοι παραβάτες στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαράλαμπος Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019, σελ. 250 - 251).

ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» η κοινωνία τη διάθεση εξουδετέρωσης του «εχθρού» που κατά κύριο λόγο ανήκει σε χαμηλά κοινωνικά στρώματα, με τη μορφή αυτή «επιλεκτικότητας» να υπερβαίνει ακόμα και αυτή τη «θεωρία της ετικέτας», βάσει της οποίας εκείνοι που ασκούν την εξουσία προσπαθούν να εκμαιεύσουν την ουσία της παρέκκλισης ατόμων ή ομάδων, υιοθετώντας την έννοια της κοινωνικής κατασκευής¹¹.

Γ. Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Ι. Η έννοια της Διαφθοράς

Η έννοια της διαφθοράς κατ'ουσίαν περιλαμβάνει εκείνες τις συμπεριφορές που καταστρατηγούν τους κανόνες νόμιμης αντιμετώπισης των δημοσίων υποθέσεων, με κύριο σκοπό των συμπεριφορών αυτών την εξασφάλιση ατομικού οφέλους. Κυρίως απαντάται η διαφθορά σε φορείς εκτελεστικής εξουσίας ή και σε κατέχοντες δημόσια αξιώματα. Ορισμός της διαφθοράς δεν υπάρχει τυπικά, ούτε σε επιστημονικά, ούτε ακόμα και στα νομικά κείμενα εκείνα που προσδιορίζουν τις παραμέτρους και τρόπους αντιμετώπισής της. Ούτε ως προς τα εννοιολογικά της στοιχεία υπάρχει σαφής ορισμός¹², θα ήταν όμως δυνατό να πούμε πως υπό την έννοια της διαφθοράς περιλαμβάνονται εκείνες οι συμπεριφορές που αφορούν αθέμιτες και παράτυπες συναλλαγές και τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι η ιδιοτέλεια και η αδιαφάνεια. Το ότι σε συγκεκριμένες μορφές συμπεριφοράς έλαβαν μια ιδιαίτερη ηθικο-κοινωνική απαξία ήταν αρκετό για τη νομική επιστήμη, και για το λόγο αυτό έπρεπε να υπάρξει μια κάποια εννοιολογική τυποποίηση της διαφθοράς, η οποία οδήγησε στον εννοιολογικό συσχετισμό της με κάθε μορφή συμπεριφοράς όπου κάποιος φορέας δημόσιας εξουσίας καταχράται ή εκμεταλλεύεται τη θέση που του εξασφαλίζει αυτήν ακριβώς την εξουσία, στοχεύοντας κατά κύριο λόγο σε ίδιον ή αλλότριο κέρδος. Ο πλέον πλήρης ορισμός της έννοιας της διαφθοράς, δόθηκε με το άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Αστικής Σύμβασης κατά της Διαφθοράς το 1999 στο Στρασβούργο, το οποίο επί λέξει αναφέρει ότι: «Διαφθορά συνιστά κάθε επιδίωξη, προσφορά, παροχή ή αποδοχή, ευθέως ή πλαγίως, μιας παράνομης προμήθειας ή άλλου μη οφειλόμενου οφέλους, η οποία επηρεάζει την ομαλή άσκηση ενός λειτουργήματος ή την αναμενόμενη συμπεριφορά εκείνου, που ωφελείται την παράνομη προμήθεια ή το μη οφειλόμενο όφελος ή την υπόσχεση ενός τέτοιου οφειλόμενου

¹¹ Κοσμάτος Κ., «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 401-403 – Jock Young, «Ηθικός Πανικός: Οι καταβολές του στην Αντίσταση, τη Μνησικακία και η Ερμηνεία της Φαντασίας σε Πραγματικότητα» σε *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσίες και Δικαιώματα, Σύγχρονες Προσεγγίσεις*, Καρύδης Β. – Χουλιάρας Αθ. (επιμ.), (Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2015), σελ. 25.

¹² Ράικος Δημήτριος, *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2006), 85-86.

ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» οφέλους¹³», σύμφωνα δε με το νομοθετικό οδηγό που αφορά την εφαρμογή της Σύμβασης των ΗΕ κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, «ως εγκλήματα διαφθοράς νοούνται εκείνα που διαπράττονται από δημόσιο υπάλληλο στα πλαίσια άσκησης των καθηκόντων του, ενώ εναπόκειται στην κάθε έννομη τάξη ο προσδιορισμός της έννοιας και των μέσων καταπολέμησης των εγκλημάτων διαφθοράς (άρθρα 8-9)»¹⁴.

II. Διατάξεις περί διαφθοράς στον Ποινικό Κώδικα

Στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα, τα εγκλήματα διαφθοράς περιλαμβάνονται σαν κατηγορία κυρίως στο δωδέκατο κεφάλαιο αυτού, που φέρει τον τίτλο «Εγκλήματα κατά την ενάσκηση της υπηρεσίας» (άρθρα 235 – 237ΠΚ), και πραγματεύονται τις περιπτώσεις δωροδοκίας – δωροληψίας δημοσίων υπαλλήλων, δικαστικών λειτουργών, βουλευτών, αθέμιτης παροχής ή λήψης ωφελημάτων, παράλειψης αποτροπής και εποπτείας υφισταμένων και εμπορίας επιρροής. Σε αυτά προσετέθη το άρθρο 396 ΠΚ περί δωροδοκίας – δωροληψίας υπαλλήλου στον ιδιωτικό τομέα, αλλά και τα άρθρα 159 και 159^A που αναφέρονται, αντίστοιχα, σε περιπτώσεις εγκλημάτων σε βάρος πολιτικών προσώπων (τροποποιήθηκε με τις νέες διατάξεις η έκφραση των «πολιτικών αξιωματούχων» που προϋπήρχε) και προστέθηκαν σε αυτά και τα μέλη των δημοτικών και περιφερειακών συμβουλίων και επιτροπών όπως επίσης και οι βουλευτές. Η έννοια του «υπαλλήλου», που αναφέρεται στις περιπτώσεις των άρθρων αυτών, εξειδικεύεται στο άρθρο 263Α του Ποινικού Κώδικα.

i. Τροποποιήσεις με επιμέρους νομοθετήματα

Ο Ν.3666/2008¹⁵ αντικατέστησε, με το άρθρο δεύτερο, διατάξεις περί διαφθοράς του Ποινικού Κώδικα αναφορικά με τις προβλεπόμενες ποινές κάθειρξης στις διακεκριμένες περιπτώσεις αυτών. Ειδικότερα, στα άρθρα 159 (δωροληψία πολιτικών αξιωματούχων), 235 (δωροληψία υπαλλήλου, ακόμα τότε τιτλοφορείτο «παθητική δωροδοκία»), 236 (δωροδοκία υπαλλήλου, ή κατά τον τότε τίτλο του άρθρου «ενεργητική δωροδοκία») και 237 (δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργών), προβλέφθηκε με το νέο νόμο ότι στις περιπτώσεις που η αξία των ωφελημάτων υπερβαίνει το ποσό των 73.000 ευρώ, επιβάλλεται ποινή κάθειρξης μέχρι δέκα ετών.

¹³ Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματολογία, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004) σελ. 237 - Ράικος Δημήτριος, Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2006), 87-88, 95, 97.

¹⁴ LEGISLATIVE GUIDE FOR THE IMPLEMENTATION OF THE UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME, UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, σελ.56 κλπ.

¹⁵ Ν.3666/2008 «Κύρωση Σύμβασης ΟΗΕ κατά διαφθοράς & τροποποίηση Ποινικού Κώδικα».

Με το άρθρο 15 του Ν. 3849/2010¹⁶ προστέθηκε άρθρο 263B ΠΚ, που τιτλοφορήθηκε «Μέτρα προστασίας και επιείκειας για όσους συμβάλλουν στην αποκάλυψη πράξεων διαφθοράς». Προβλέπονται διαδικασίες και επεικέστερες ποινές για εκείνους τους δράσεις ή συμμετόχους των βασικών αδικημάτων διαφθοράς του Ποινικού Κώδικα που διευκολύνουν ή συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαλεύκανση των εγκλημάτων αυτών.

Με το Ν. 4139/2013, και ειδικότερα τα άρθρα 68, 69 και 70, αντικαταστάθηκαν τα άρθρα που αφορούσαν τη παθητική και ενεργητική δωροδοκία, αλλά και τη δωροδοκία δικαστή (άρθρα 235-237 του ΠΚ)¹⁷

Ο Ν.4198/2013, με το άρθρο 8 παρ.2 κατήργησε την παράγραφο 3 του άρθρου 235 ΠΚ, η οποία αφορούσε τον αποχαρακτηρισμό ως δωροδοκίας της απλής υλικής παροχής προς έκφραση ευγνωμοσύνης¹⁸.

Ο Ν.4254/2014¹⁹ διαφοροποίησε, με το άρθρο 1 παρ.ΙΕ αυτού, το σύνολο σχεδόν των άρθρων του Ποινικού Κώδικα που αφορούν ζητήματα διαφθοράς. Με την υποπαράγραφο ΙΕ.4 αντικαταστάθηκε το άρθρο 159 του Ποινικού Κώδικα (Δωροληψία πολιτικών αξιωματούχων). Προσέτεθη στον Ποινικό Κώδικα το άρθρο 159^Α (δωροδοκία πολιτικών αξιωματούχων), το οποίο, όπως και το άρθρο 159, τιμωρείται με ποινή καθείρξεως. Αντικαταστάθηκαν με τις υποπαραγράφους ΙΕ.6 και ΙΕ.7 αντίστοιχα του ανωτέρω άρθρου του Ν.4254/2014 τα άρθρα 235 ΠΚ και 236 ΠΚ (δωροληψία υπαλλήλου και δωροδοκία υπαλλήλου, αντίστοιχα, όπως μετονομάστηκαν από παθητική και ενεργητική δωροδοκία, που ίσχυε μέχρι τότε), τα οποία προβλέπουν ποινές καθείρξεως έως δέκα έτη. Με τη διάταξη της υποπαραγράφου ΙΕ.8 ο ίδιος νόμος αντικατέστησε το άρθρο 237 ΠΚ (δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργιών), με προβλεπόμενη ποινή καθείρξεως και χρηματική ποινή 15.000 – 150.000 ευρώ, προσέθεσε (υποπαράγραφοι ΙΕ.9 και ΙΕ.10) τα άρθρα 237^Α ΠΚ και 237B ΠΚ (Εμπορία επιρροής-Μεσάζοντες και Δωροληψία και Δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα, αντίστοιχα), τα οποία αμφότερα τιμωρούνται με πλημμεληματικές ποινές, τροποποίησε το άρθρο 238 ΠΚ αναφορικά με τη δήμευση των «δώρων» των πράξεων δωροδοκίας, και αντικατέστησε τα άρθρα 263^Α ΠΚ (έννοια υπαλλήλου) και 263B ΠΚ (Μέτρα επιείκειας για όσους συμβάλλουν στην αποκάλυψη πράξεων διαφθοράς).

¹⁶ Ν. 3849/2010 «Έλεγχος περιουσιακής κατάστασης βουλευτών κλπ, εγκλήματα σχετικά με την Υπηρεσία κλπ».

¹⁷ Ν.4139/2013 «ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ/Τροποποίηση ΑΚ,ΚΠΟΛΔ,ΠΚ,ΚΠΟΙΝΔ,ΚΔΙΟΙΚΔ/Θέματα Δικαστών, συμβ/φων,δικ.υπαλλήλων κλπ».

¹⁸ Ν.4198/2013 «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και άλλες διατάξεις (ΠΑΡΑΓΡΑΦΗ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ».

¹⁹ Ν.4254/2015 «Μέτρα Μνημονίου: Φορολογικά/εργασιακά/Συνταξιοδοτικά/Τροποποίηση ΠΚ-ΚΠΔ Τράπεζες/Φαρμακεία/Γαλακ/κα κλπ».

ii. Η αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα του 2019

Η αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα το 2019, με το Ν.4619/2019, έφερε πλήθος αλλαγών και στις περί των αδικημάτων διαφθοράς διατάξεις.

Ειδικότερα διακρίνουμε τις εξής διαφοροποιήσεις, όπως προκύπτουν και από την αιτιολογική έκθεση του τροποποιηθέντος με το νέο νόμο Ποινικού Κώδικα²⁰:

Τυποποιείται, στο άρθρο 159 ΠΚ, ως διακεκριμένη μορφή του αδικήματος της δωροληψίας, το αδίκημα εκείνο που αφορά φορείς εξουσίας, όταν αυτό αποσκοπεί στον επηρεασμό των προσώπων που διαθέτουν εξουσίες αυτές, με στόχο εκείνα να τις ασκήσουν κατά τρόπο συγκεκριμένο ή να παραλείψουν την άσκησή τους. Η παρ. 4 επεκτείνει την εφαρμογή της διάταξης και σε κάθε περίπτωση ενεργητικής δωροδοκίας αλλοδαπού αξιωματούχου κρατικού ή υπερεθνικού οργανισμού, η οποία τελείται από ημεδαπό, ακόμα κι αν οι νόμοι της χώρας όπου τελέστηκε δεν προβλέπουν το αξιόποινο αυτής. Στην παρ. 5, επιπλέον, προβλέπονται τόσο η επιβολή παρεπομένων ποινών όσο και η εφαρμογή ευνοϊκών μέτρων.

Η παρ. 1 του άρθρου 235 αφορά το κλασικό αδίκημα δωροληψίας, δηλαδή πράξη του υπαλλήλου, η οποία σχετίζεται, και δεν αντίκειται, με την άσκηση των καθηκόντων του. Πρόκειται για πράξεις που δεν ανήκουν στο στενό κύκλο των ανατεθειμένων σε αυτόν καθηκόντων, αλλά συμπεριλαμβάνουν και εκείνες που διαπράττονται με την ευκαιρία της άσκησης των καθηκόντων του ή εκμεταλλευόμενος τη θέση την οποία κατέχει, με τις επιμέρους αυτές κατηγορίες πράξεων να έχουν άμεση σχέση με την κατά περίπτωση επαπειλούμενη ποινή. Το όποιο ληφθέν ωφέλημα θα πρέπει επιπλέον να έχει άμεσα επιρροή στη βούληση του δράστη να ενεργήσει, είτε κατά τρόπο αντικειμενικό είτε κατά τρόπο υποκειμενικό (αν το αντικείμενο της προσφοράς που έχει αξία μόνο για τον συγκεκριμένο δράστη). Στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 προβλέπεται βαρύτερη τιμωρία όταν η πράξη του υπαλλήλου τελείται κατ'επάγγελμα. Η παράγραφος 3 που αφορά τη λήψη παροχών για δημιουργία κλίματος επιρροής, παραμένει ως είχε στον προϋσχύσαντα ΠΚ. Αντιθέτως, η παρ. 4 του άρθρου 235 ΠΚ, τυποποιεί ως αυτοτελή αξιόποινη συμπεριφορά την ευθύνη του προϊσταμένου ή του υπεύθυνου ως προς τον υπηρεσιακό ή πειθαρχικό έλεγχο του υπαλλήλου, αν αυτός δεν απέτρεψε με δική του υπαιτιότητα τον δράστη από την τέλεση των αδικημάτων των προηγούμενων παραγράφων ή η παραμέλησή του αυτή επέτρεψε τον υπάλληλο την τέλεση των ανωτέρω πράξεων. Τέλος, η πέμπτη παράγραφος επεκτείνει τα όρια εφαρμογής των ελληνικών ποινικών νόμων για το αδίκημα της δωροληψίας υπαλλήλου, σύμφωνα και με τις σχετικές διεθνείς υποχρεώσεις της Χώρας όπως αυτές απορρέουν από τις Συμβάσεις του ΟΗΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούν τη διαφθορά, όπως και από εκείνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ που σχετίζονται με τη δωροδοκία.

Το άρθρο 236, για τη δωροδοκία υπαλλήλων, διατηρείται κατά βάση όπως ίσχυε και με πριν την αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα. Όπως και το άρθρο 235, έτσι και το 236 ΠΚ, με την παράγραφο 4 αυτού, διευρύνει την εφαρμογή των ελληνικών ποινικών νόμων και σε κάθε

²⁰ Αιτιολογική έκθεση Ποινικού Κώδικα 2019.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» περίπτωση ενεργητικής δωροδοκίας αλλοδαπού αξιωματούχου που τελείται από ημεδαπό χωρίς, η κυβέρνηση της χώρας στο έδαφος της οποίας τελέσθηκε το αδίκημα να είναι – στις περιπτώσεις πλημμελημάτων – υποχρεωμένη να υποβάλλει σχετική αίτηση και ακόμα και αν η τελεσθείσα πράξη δε θεωρείται αξιόποινη από τους νόμους της χώρας αυτής.

Η υφιστάμενη διάταξη του άρθρου 237 του Ποινικού Κώδικα, που αφορά τη δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργών, διατηρείται, έχοντας (εκτός από την προσαρμογή των ποινικών κυρώσεων στα όσα προτείνει το νέο σύστημα ποινών) τις εξής βασικές διαφοροποιήσεις: (α) Δηλώνεται ρητά ότι η ενεργητική δωροδοκία δικαστικού λειτουργού έχει πάντα ουσιωδώς μικρότερη απαξία από την ίδια την πράξη του δικαστικού λειτουργού, ο οποίος οφείλει να επιδεικνύει σημαντικές αντιστάσεις (παρ. 2). Με τη διατύπωση «για ενέργειά του ή παράλειψη...που ανάγεται στην εκτέλεση των καθηκόντων του» είναι σαφές ότι στην τυποποίηση του αδικήματος δεν περιλαμβάνονται μόνο οι περιπτώσεις άσκησης δικαστικών καθηκόντων εν στενή εννοια, δηλαδή όσες περιέχουν κρίση υπόθεσης, αλλά και μια ευρύτερη κατηγορία δικαστικών καθηκόντων, όπως η άσκηση δίωξης, η επιβολή περιοριστικών όρων, η διενέργεια ανακριτικών πράξεων ή άλλων προκαταρκτικών διαδικαστικών πράξεων της πολιτικής ή διοικητικής δίκης, κλπ. Δεν ισχύει όμως όσον αφορά τα τυχόν μη δικαστικά καθήκοντα του δικαστικού λειτουργού, όπως πχ διοικητικής φύσεως καθήκοντα. (β) Διευρύνεται η έννοια του δικαστικού λειτουργού, καθώς προστίθεται διάταξη, σύμφωνα με την οποία, οι διατάξεις που ισχύουν για τους Έλληνες δικαστικούς λειτουργούς εφαρμόζονται και όταν οι πράξεις τελούνται από ή προς τον κατάλογο των ατόμων που απαριθμούνται στην παρ.5 του άρθρου 237.

Το άρθρο 237^A του Ποινικού Κώδικα διατηρείται ως έχει ως προς τη διατύπωσή του, καθώς αυτή έρχεται σε απόλυτη συμφωνία με το άρθρο 12 της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την διαφθορά, από την οποία και εισήχθη στο ελληνικό ποινικό δίκαιο.

Με το άρθρο 396, ο Ποινικός Κώδικας, στην αναθεώρηση του 2019, τυποποίησε και τα αδικήματα της δωροδοκίας και δωροληψίας στον ιδιωτικό τομέα.

Και ενώ το ποινικό αδίκημα της δωροδοκίας δημοσίων λειτουργών υποβαθμίστηκε το 2019, κατά την τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα, από κακουργηματική σε πλημμεληματική πράξη, η δριμεία κριτική που ασκήθηκε επανέφερε το αδίκημα αυτό στην κατηγορία των κακουργημάτων. Μετά δε από προτάσεις της GRECO, και τις τέσσερεις ειδικές συστάσεις που διατυπώθηκαν στην ad hoc έκθεση για την Ελλάδα της 6^{ης} Δεκεμβρίου 2019²¹,

²¹ Greco, Έκθεση ad hoc για την Ελλάδα (Στρασβούργο, 6 Δεκεμβρίου 2019), σελ.18.

ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» δημοσιεύθηκε ο Ν.4855/2021²², που βελτίωσε σε σημαντικό βαθμό το Ποινικό δίκαιο, όντας σε σημαντική συμμόρφωση με τις συστάσεις της GRECO²³.

iii. Η αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα του 2024

Η τελευταία τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα έγινε πολύ πρόσφατα με το ν.5090/2024. Με το άρθρο 31 του νόμου αυτού επανακαθορίστηκαν οι χρηματικές ποινές στις περιπτώσεις δωροληψίας πολιτικών προσώπων του άρθρου 159 ΠΚ που ανέρχονται πλέον από διακόσιες χιλιάδες ευρώ μέχρι τέσσερα εκατομμύρια. Αντίστοιχη μεταρρύθμιση επέφερε το άρθρο 32 του ίδιου νόμου, στο άρθρο 159^A ΠΚ, στο οποίο οι επαπειλούμενες χρηματικές ποινές ανέρχονται από εκατό χιλιάδες έως πεντακόσιες χιλιάδες ευρώ. Στην περίπτωση και των δύο άρθρων ορίζεται πλέον δεν έχει σημασία η αξία των ωφελημάτων που υπόσχονται ή παρέχονται. Με το άρθρο 38 του Ν.5090/2024 αποδεδεσμεύθηκε η πράξη της δωροληψίας λειτουργών ή υπαλλήλων (άρθρο 235 ΠΚ) από την αξία των ωφελημάτων, προσανξήθηκε το ύψος των ποινικών κυρώσεων και διευρύνθηκε το ρυθμιστικό πεδίο, καταλαμβάνοντας πλέον κάθε δημόσιο διεθνή ή υπερεθνικό φορέα ανεξαρτήτως αν εδρεύει στην Ελλάδα ή σε αλλοδαπή χώρα ή αν η Ελλάδα αποτελεί μέλος αυτού ή όχι. Αντίστοιχες τροποποιήσεις υπέστη το άρθρο 236 ΠΚ, που αφορά τη δωροδοκία υπαλλήλου, με το άρθρο 39 του Ν.5090/2024. Το άρθρο 40 του Ν.5090/2024 επανακαθόρισε τις χρηματικές ποινές στις περιπτώσεις του άρθρου 237 ΠΚ (δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργών) και επέκτεινε το αξιόποινο και σε δικαστικούς λειτουργούς αποσπασμένους σε διεθνείς οργανισμούς. Ειδικά το άρθρο αυτό υπέστη και μια επιπλέον λεκτική τροποποίηση στην παράγραφο 4 εδάφιο γ' αυτού, με το άρθρο 59 του Ν.5108/2024. Με τα άρθρα 134-135 του Ν.5090/2024 προβλέφθηκε ευθύνη των νομικών προσώπων και οντοτήτων για εγκλήματα δωροδοκίας. Τέλος, το άρθρο 396 ΠΚ δεν υπέστη καμία μεταρρύθμιση κατά την τελευταία τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα.

III. Μεταρρύθμιση έτερων νομοθετημάτων που αφορούν τη διαφθορά

Ο ήδη υφιστάμενος νόμος 3213/2003, που αφορούσε τη δήλωση περιουσιακής κατάστασης βουλευτών, δημοσίων λειτουργών κλπ., τροποποιήθηκε με το Ν.3849/2010. Ο νέος νόμος εμπλούτισε τον προγενέστερο με νέες περιπτώσεις εγκλημάτων. Ειδικότερα, με το άρθρο 4 προστέθηκε ο «παράνομος πλουτισμός», με το άρθρο 5 η «προσφορά για άσκηση επιρροής» και με το άρθρο 6 η «μη υποβολή ή υποβολή ανακριβούς δήλωσης». Για κάθε ένα από αυτά τα αδικήματα προβλέφθηκαν ποινές κάθειρξης μέχρι 10 έτη στις διακεκριμένες περιπτώσεις.

²² Ν. 4855/2021 Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες επείγουσες διατάξεις.

²³ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 9.

Ο νόμος 2656/1998²⁴ αντικαταστάθηκε ως προς το άρθρο δεύτερο αυτού με το Ν.3666/2008, που προαναφέρθηκε, ειδικότερα δε με την παράγραφο 3 του άρθρου δευτέρου του νόμου αυτού. Η μεταβολή αφορούσε τις διακεκριμένες περιπτώσεις αυτού, συγκεκριμένα δε η επιβολή ποινής κάθειρξης μέχρι δέκα ετών στις περιπτώσεις που η αξία των δώρων ή των ανταλλαγμάτων που υπόσχεται ο δράστης της παραγράφου ένα σε αλλοδαπό δημόσιο λειτουργό υπερβαίνει το συνολικό ποσό των 73.000 ευρώ.

Με τον ανωτέρω νόμο 3666/2008, ειδικότερα δε με την παρ.4 του δεύτερου άρθρου του νόμου αυτού, έγινε αντικατάσταση και του τρίτου άρθρου του ν.2803/2000²⁵, που επίσης αφορούσε διακεκριμένη περίπτωση του εγκλήματος δωροδοκίας (παθητικής και ενεργητικής) υπαλλήλου, που προβλέπεται στο άρθρο 2 και το άρθρο 3 του από 27.9.1996 Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, όπως άλλωστε και η περίπτωση του άρθρου πέμπτου του ν.3560/2007²⁶ που αφορά την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα.

IV.Ειδικότερα όσον αφορά τη διαφθορά των πολιτικών προσώπων

α. Έννοια – Ποινική τυποποίηση στην ελληνική έννομη τάξη

Οι τρεις κύριοι πυλώνες ενός κράτους δικαίου είναι η νομοθετική, η δικαστική και η εκτελεστική εξουσία, σύμφωνα με τη διάκριση εξουσιών του Μοντεσκιέ, όπως αυτή διατυπώθηκε την εποχή του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, στο έργο του Μοντεσκιέ «Το πνεύμα των Νόμων». Μια μορφή της διάκρισης αυτής είχε ήδη διατυπωθεί στην Αρχαία Ελλάδα από τον Αριστοτέλη, ο οποίος στο έργο του «Πολιτικά» είχε αναφερθεί στα τρία στοιχεία που είναι απαραίτητα για την ορθή λειτουργία του πολιτεύματος, συγκεκριμένα δε είχε διατυπώσει τα εξής: «Κάθε πολίτευμα διαθέτει τρία στοιχεία των οποίων τη σκοπιμότητα για τα καθένα οφείλει να εξετάζει ο σπουδαίος νομοθέτης. Αν αυτά λειτουργούν σωστά, και το πολίτευμα οπωσδήποτε λειτουργεί σωστά. Στο βαθμό, πάλι, που παρατηρούνται διαφορές στο καθένα από αυτά, διαφέρουν και τα πολιτεύματα μεταξύ τους. Από τα τρία αυτά στοιχεία το πρώτο διαβουλεύεται για τα κοινά, το δεύτερο αφορά τις αρχές (ποιες πρέπει να είναι, ποιες αρμοδιότητες να έχουν και με ποιον τρόπο να γίνεται η εκλογή τους), και το τρίτο να απονέμει δικαιοσύνη». Στο Σύνταγμα της Ελλάδος η διάκριση των εξουσιών και οι φορείς αυτής ορίζονται με ακρίβεια στο άρθρο 26, που τιτλοφορείται «Διάκριση των εξουσιών» και αναφέρει ότι τη νομοθετική λειτουργία ασκεί η Βουλή και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, την εκτελεστική ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και η Κυβέρνηση και τη δικαστική

²⁴ Ν.2656/1998 «Σύμβαση για καταπολέμηση δωροδοκίας αλλοδαπών δημοσίων λειτουργών».

²⁵ Ν.2803/2000 «Σύμβαση προστασίας οικονομικών συμφερόντων ΕΟΚ». Ο νόμος αυτός έχει ήδη καταργηθεί.

²⁶ Ν 3560/2007: Κύρωση-εφαρμογή της Σύμβασης ποινικού δικαίου για τη διαφθορά.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» λειτουργεί τα δικαστήρια, οι αποφάσεις των οποίων εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού²⁷. Υπό την ανωτέρω διάκριση, πολιτικά πρόσωπα είναι οι φορείς τόσο της νομοθετικής όσο και της εκτελεστικής εξουσίας, δηλαδή ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, οι βουλευτές και οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι. Εύλογο και επόμενο είναι, επομένως, να προβλέπονται ειδικές διατάξεις όχι μόνο για την προστασία και τον τρόπο και τις προϋποθέσεις λήψεως των συγκεκριμένων αξιωμάτων²⁸, αλλά και προϋποθέσεις για την απόδοση ευθυνών στα πρόσωπα αυτά. Ειδικότερα, προβλέπεται πως «*Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, καθώς και οι Υφυπουργοί είναι συλλογικώς υπεύθυνοι για τη γενική πολιτική της Κυβέρνησης και καθένας από αυτούς για τις πράξεις ή παραλείψεις της αρμοδιότητάς του, σύμφωνα με τις διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών. Σε καμία περίπτωση η έγγραφη ή προφορική εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν απαλλάσσει τους Υπουργούς και τους Υφυπουργούς από την ευθύνη τους.*»²⁹ και «*Μόνο η Βουλή έχει την αρμοδιότητα να ασκεί δίωξη κατά όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης ή Υφυπουργοί για ποινικά αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, όπως νόμος ορίζει. Απαγορεύεται η θέσπιση ιδιώνυμων υπουργικών αδικημάτων.*»³⁰.

Στον ελληνικό ποινικό κώδικα η διαφθορά των πολιτικών προσώπων τυποποιείται υπό τη μορφή των αδικημάτων της δωροληψίας και της δωροδοκίας πολιτικών προσώπων (άρθρα 159 και 159Α αντίστοιχα). Ως πολιτικά πρόσωπα στα άρθρα αυτά, νοούνται «*ο Πρωθυπουργός, τα μέλη της Κυβέρνησης, οι Υφυπουργοί, οι βουλευτές, οι περιφερειάρχες, οι δήμαρχοι ή τα μέλη των κατά το άρθρο 157 παρ. 2 συμβουλίων ή των επιτροπών τους*». Παρατηρούμε ότι δεν έχει συμπεριληφθεί στη λίστα των προσώπων που αφορούν τα ανωτέρω άρθρα ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Στο άρθρο 159 ΠΚ ποινικοποιείται η δωροληψία πολιτικών προσώπων. Δε διατυπώνεται διαφοροποίηση ανάμεσα στον επηρεασμό του αποτελέσματος της νομοθετικής, εκτελεστικής ή αυτοδιοικητικής λειτουργίας και την απλή λήψη ενός δώρου για κάποια έκβαση που θα επερχόταν σε κάθε περίπτωση. Και τούτο δικαιολογείται, λόγω του ότι όλοι οι ασκούντες τα ανωτέρω καθήκοντα οφείλουν να ενεργούν ανεπηρέαστοι από κάθε είδους αθέμιτα ωφελήματα, κατά συνέπεια η απαίτηση ή λήψη ωφελημάτων αντιβαίνει ούτως ή άλλως στα θεμελιώδη καθήκοντα των θέσεων τους. Η ενδεχόμενη κοινωνική προσφορότητα ωφελημάτων προσδιορίζεται από τη θεωρία και τη νομολογία, κυρίως λόγω της πολιτικής λειτουργίας, στην οποία μετέχουν τα ανωτέρω πρόσωπα, που είναι συνυφασμένη με τον παράγοντα του πολιτικού οφέλους που μπορεί να έχει η κάθε απόφασή τους. Κατά συνέπεια, η διάταξη του άρθρου 159 ΠΚ δε στοχεύει στην τυποποίηση ως ποινικά κολάσιμων κάποιων αποδεκτών και καθιερωμένων εκδηλώσεων πολιτικών συνδιαλλαγών, ούτε κάποιων νόμιμων και διαφανών διαδικασιών οικονομικής υποστήριξης των πολιτικών κομμάτων ή των μεμονωμένων πολιτικών προσώπων. Οι ποινές που απειλούνται αντιστοιχούν με εκείνες που

²⁷ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 26.

²⁸ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρα 30-83.

²⁹ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 85 (ευθύνη των Υπουργών).

³⁰ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 86 παρ.1 (Δίωξη κατά μελών της Κυβέρνησης, Ειδικό Δικαστήριο). Στις παραγράφους 2-5 του ιδίου άρθρου προβλέπονται οι ειδικότερες διαδικασίες.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» αφορούν τη δωροληψία των δικαστικών λειτουργιών, αποδίδοντας και στις δύο αυτές περιπτώσεις διακεκριμένης δωροληψίας ιδιαίτερη σπουδαιότητα για την κοινωνική ζωή. Η τέλεση του αδικήματος της δωροληψίας από τα ανωτέρω πρόσωπα, όταν δεν ενέχει άσκηση νομοθετικής, εκτελεστικής ή αυτοδιοικητικής λειτουργίας, παρόλο που σχετίζεται με την άσκηση των καθηκόντων τους, τιμωρείται με τη γενικότερη διάταξη του άρθρου 235 ΠΚ³¹. Οι ποινές που απειλούνται είναι κάθειρξη και χρηματική ποινή από διακόσιες χιλιάδες (200.000) έως τέσσερα εκατομμύρια (4.000.000) ευρώ, ενώ παράλληλα είναι, σύμφωνα με την παρ.3 του άρθρου 159 ΠΚ υποχρεωτική και η έκπτωση από τη θέση που κατέχει ο καταδικασθείς. Οι ανωτέρω ρυθμίσεις ισχύουν και στις περιπτώσεις που οι πράξεις τελούνται από μέλη κοινοβουλευτικών συνελεύσεων διεθνών ή υπερεθνικών οργανισμών στους οποίους η Ελλάδα είναι μέλος, μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προκειμένου η Ελλάδα να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της σε διεθνές επίπεδο, και για το λόγο αυτό υπέστησαν διεύρυνση και τα τοπικά όρια εφαρμογής των ελληνικών ποινικών νόμων, προβλέποντας την εφαρμογή τους και στις περιπτώσεις που η αντίστοιχη πράξη τελείται στην αλλοδαπή, ακόμα και αν, κατά τους νόμους της χώρας τέλεσης, δεν ποινικοποιείται. Στις περιπτώσεις των εγκλημάτων του άρθρου 159 ΠΚ τυγχάνουν εφαρμογής και οι διατάξεις περί δήμευσης (238 ΠΚ), αυτοδίκαιης έκπτωσης του καταδικασθέντος από τη θέση και τα αξιώματα που κατείχε (263 ΠΚ) και οι διατάξεις ευνοϊκών μέτρων του άρθρου 263Α παρ. 2 ως 5 ΠΚ.

Το άρθρο 159^Α ΠΚ ποινικοποιεί το αδίκημα της δωροδοκίας πολιτικών προσώπων και αφορά τις κατηγορίες προσώπων που αναφέρει και το προηγούμενο περί δωροληψίας άρθρο 159 ΠΚ και πράξε*ις που ανάγονται στην άσκηση της εξουσίας τους. Όπως και το προηγούμενο, έτσι και στα πολιτικά πρόσωπα του άρθρου 159Α ΠΚ, δεν περιλαμβάνεται ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, προκειμένου να υπάρχει ταυτότητα των προσώπων ανάμεσα στα δύο αυτά άρθρα, ο δε τελευταίος τιμωρείται σε περιπτώσεις δωροδοκίας με τις γενικές διατάξεις του άρθρου 236 ΠΚ. Το αξιόποino της δωροδοκίας αφορά όχι μόνο την τυποποίηση των περιπτώσεων ενεργητικής δωροδοκίας (στις παρ. 1 και 2 του άρθρου 159Α) αλλά επιπροσθέτως και της συμπεριφοράς διευθυντών επιχειρήσεων ή προσώπων που διαθέτουν εξουσία λήψης αποφάσεων ή ελέγχου επιχειρήσεων, στις περιπτώσεις που εκείνοι δεν εμποδίζουν πρόσωπο υπό την εξουσία και τις εντολές τους να διαπράξει προς όφελος της επιχείρησης πράξη δωροδοκίας (παρ. 3 του ιδίου άρθρου)³². Η επαπειλούμενη ποινή είναι κάθειρξη έως δέκα (10) έτη και χρηματική ποινή από εκατό χιλιάδες (100.000) έως πεντακόσιες χιλιάδες (500.000) ευρώ, ενώ εφαρμόζονται και τα όσα ισχύουν στις παραγράφους 4 και 5 του προηγούμενου άρθρου 159 ΠΚ περί δωροληψίας πολιτικών προσώπων.

³¹ Αιτιολογική έκθεση Ποινικού Κώδικα 2019.

³² Αιτιολογική έκθεση Ποινικού Κώδικα 2019.

β. Διαδικασίες δίωξης της διαφθοράς των πολιτικών προσώπων – Νόμος περί ευθύνης υπουργών – Βουλευτική Ασυλία

ι. Ειδικές ανακριτικές πράξεις - διαδικασία:

Αναζητώντας στοιχεία για την τέλεση εγκλημάτων διαφθοράς, οι πρακτικές που υιοθετούνται, πέρα από τις γενικότερες ανακριτικές πράξεις, νομικά τυποποιούνται ως ειδικές ανακριτικές μέθοδοι και απαριθμούνται στο άρθρο 255 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (αρχικώς είχε προστεθεί ως άρθρο 253B με το Ν.4254/2014). Οι διαδικασίες αυτές εφαρμόζονται στις περιοριστικώς αναφερόμενες στο άρθρο αυτό ποινικά κολάσιμες πράξεις, μεταξύ των οποίων και εκείνες των άρθρων 159 ΠΚ και 159^A ΠΚ, και είναι, σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 255 ΚΠΔ οι: «συγκαλυμμένη έρευνα, άρση απορρήτου, καταγραφή δραστηριότητας εκτός κατοικίας και συσχέτιση ή συνδυασμό δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Παραπέμπει δε το άρθρο 255 ΚΠΔ στο άρθρο 254 ΚΠΔ και όσον αφορά τις ανακριτικές πράξεις της καταγραφής δραστηριότητας εκτός κατοικίας, που αφορά την παρακολούθηση και καταγραφή δράσεων που διεξάγονται σε κοινή θέα, από τα άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενα πρόσωπα, και της συσχέτισης ή του συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η οποία και αναφέρεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως αυτά εμπεριέχονται σε ένα ή μεγαλύτερο αριθμό αρχείων και τη «διασύνδεση» αυτών, όπως ο ν.2472/1997 ορίζει τη διαδικασία αυτή.

Οι βασικές προϋποθέσεις, υπό τις οποίες διενεργούνται οι ειδικές ανακριτικές πράξεις είναι οι εξής δύο: ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων τέλεσης των ερευνώμενων πράξεων και μηδενική δυνατότητα ή βάσιμη αδυναμία διαπίστωσης και επιβεβαίωσης της τέλεσης των ερευνώμενων εγκληματικών πράξεων με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, υπέρβαση δε των προϋποθέσεων αυτών, προκαλεί απόλυτη ακυρότητα των κτηθέντων στοιχείων (άρθρο 177 παρ.1δ ΚΠΔ)³³. Δεν αρκούν, δηλαδή, βάσιμες υπόνοιες, αλλά είναι απαραίτητες οι σοβαρές ενδείξεις τέλεσης αυτών, ενώ σωρευτικά θα πρέπει μην προκύπτει άλλη δυνατότητα διακρίβωσης της τέλεσης των πράξεων και της ανάμειξης των συγκεκριμένων ερευνώμενων προσώπων σε αυτές³⁴. Και είναι απόλυτα λογικό να συντρέχουν οι δύο αυτές προϋποθέσεις, δεδομένου ότι οι προβλεπόμενες στο άρθρο 255 ΚΠΔ ειδικές ανακριτικές πράξεις, παραβιάζουν δικαιώματα των υπόπτων, που έχουν κατοχυρωθεί συνταγματικά, όπως το απόρρητο της επικοινωνίας και το δικαίωμα στην προσωπικότητα, ενώ αντίκεινται στους υφιστάμενους νόμους περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων, και συνιστούν γενικότερους περιορισμούς της ελευθερίας των εμπλεκόμενων, των οποίων τα δικαιώματα είναι καταρχήν κατοχυρωμένα μέσα από συνταγματικές, ποινικές αλλά και δικονομικές απαγορεύσεις. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να σταθμίζεται και να αιτιολογείται η ενδεχόμενη πρόκληση βλάβης από τις ανακριτικές πράξεις σε σχέση με τις ερευνώμενες ενέργειες,

³³ Παπαδαμάκης Αδάμ, Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019), σελ. 202 – 204.

³⁴ Παπαδαμάκης Αδάμ, Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019), σελ. 220.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» κυρίως ως προς το ότι δεν προσβάλλεται εν γένει η ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ιδίως όμως θα πρέπει να υπάρχει ρητή αιτιολόγηση ως προς το ότι πρόκειται για τον προσφορότερο τρόπο ανεύρεσης της αλήθειας, με μοναδική εξαίρεση στον κανόνα, ενδεχομένως τη χρησιμοποίηση κάποιου παρανόμως ή παρατύπως κτηθέντος αποδεικτικού μέσου με σκοπό την αθώωση ενός κατηγορουμένου, και μόνο υπό την προϋπόθεση πως πρόκειται για τη μοναδική δυνατότητα απόδειξης της ερευνώμενης ουσιαστικής αλήθειας³⁵.

Ενδεικτικά, οι προϋποθέσεις ύπαρξης δυνατότητας άρσης απορρήτου, ιδίως των τηλεφωνικών επικοινωνιών, ως ειδικής ανακριτικής πράξης σύμφωνα με το άρθρο 255 ΚΠΔ, σε συνδυασμό με το άρθρο 254 ΚΠΔ, προκειμένου να μην θίγεται το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του απορρήτου των επικοινωνιών (άρθρο 19 Συντάγματος), προσδιορίζονται ρητά και με περιοριστικό τρόπο από το νόμο (Ν.2225/1994) και είναι οι εξής: η άρση απορρήτου δέον όπως διατάσσεται προκειμένου να διαπιστωθούν συγκεκριμένες, ρητά και περιοριστικά αναφερόμενες στο κείμενο του νόμου ποινικά κολάσιμες πράξεις, πρέπει να αναφέρεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα, άμεσα ή έμμεσα (ως μεσολαβητές) σχετιζόμενα με τις πράξεις αυτές, η δε διερεύνηση της υπόθεσης ή η διαπίστωση της διαμονής του κατηγορούμενου να είναι άλλως αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής. Η χρονική διάρκεια της άρσης απορρήτου πρέπει να είναι ορισμένη και σύντομη (δύο μήνες με δυνατότητα παράτασης μέχρι δέκα επιπλέον) και διατάσσεται με βούλευμα του καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιου Συμβουλίου Πλημμελειοδικών ή Εφετών, το οποίο πρέπει να είναι ειδικά αιτιολογημένο³⁶.

ii. Νόμος περί ευθύνης υπουργών - Βουλευτική ασυλία:

Ισχύει όμως η ανωτέρω διαδικασία για τα πολιτικά πρόσωπα; Και αρκεί η διαδικασία αυτή ώστε να οδηγηθεί ένα πολιτικό πρόσωπο ενώπιον της δικαιοσύνης;

Το Σύνταγμα της Ελλάδος, στο άρθρο 62 αυτού θεσπίζει το ακαταδίωκτο των βουλευτών. Κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου, οι βουλευτές δε συλλαμβάνονται ούτε υφίστανται διώξεις χωρίς να χορηγηθεί άδεια από το βουλευτικό σώμα (εκτός αν πρόκειται για αυτόφωτο κακούργημα), ούτε είναι δυνατή η δίωξή του για πολιτικά εγκλήματα κατά το χρονικό διάστημα από τη διάλυση της Βουλής μέχρι και την ανακήρυξη των βουλευτών της νέας. Η προαναφερθείσα άδεια χορηγείται από τη Βουλή, μόνο εφόσον το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται δε σχετίζεται με την άσκηση των καθηκόντων του ή την πολιτική του δραστηριότητα και μόνο κατόπιν αιτήσεως της εισαγγελικής αρχής και η άδεια χορηγείται εντός τρίμηνης αποκλειστικής προθεσμίας από τη διαβίβαση της αίτησης του Εισαγγελέως στον Πρόεδρο της Βουλής³⁷. Η διάταξη περί ακαταδίωκτου έρχεται σε άμεση συνάφεια προς

³⁵ Παπαδαμάκης Αδάμ, Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019), σελ. 198 – 199, 201.

³⁶ Διονυσοπούλου Α., Η αποδεικτική αξιοποίηση των τυχαίων ευρημάτων στην ποινική διαδικασία (Αντ.Σάκκουλας, 2009), σελ. 103 – 107.

³⁷ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 62.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» εκείνη του άρθρου 61 του Συντάγματος, περί ανευθυνου του βουλευτή, που εξασφαλίζει την απόλυτη ελευθερία λόγου και την κατά συνείδηση ψήφο των βουλευτών³⁸, εξασφαλίζοντας στην ουσία την ακώλυτη από περιορισμούς άσκηση των καθηκόντων τους.

Αντίστοιχη διάταξη για τα μέλη της Κυβέρνησης υπάρχει στο άρθρο 86 του Συντάγματος, που τιτλοφορείται «Δίωξη κατά μελών της Κυβέρνησης, Ειδικό Δικαστήριο». Μόνη αρμόδια της άσκησης δίωξης κατά των μελών της Κυβέρνησης ή των Υφυπουργών είναι η Βουλή και μόνο για ποινικά αδικήματα που έχουν τελέσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Επιπλέον θεσπίζεται ρητή απαγόρευση τυποποίησης ιδιώνυμων υπουργικών εγκλημάτων. Η Βουλή αποφασίζει για κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας κατά των μελών της Κυβέρνησης, διαφορετικά οι διαδικασίες αυτές δεν επιτρέπονται. Η πρόταση άσκησης δίωξης πρέπει να έχει υποβληθεί από τουλάχιστον τριάντα βουλευτές και η βουλή, με την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών, αποφασίζει τη συγκρότηση ειδικής κοινοβουλευτικής επιτροπής για τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης, άλλως η πρόταση θεωρείται προδήλως αβάσιμη και απορρίπτεται ως τέτοια. Η επιτροπή διαβιβάζει το πόρισμα στην Ολομέλεια της Βουλής, που με τη σειρά της λαμβάνει την απόφαση περί ασκήσεως ή μη δίωξης, και πάλι με την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών της. Η ίδια διαδικασία τηρείται και για ανάκληση της απόφασης αυτής ή αναστολής κάποιας από τις ποινικές διαδικασίες. Τις δε σχετικές υποθέσεις εκδικάζει, σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, Ειδικό Δικαστήριο, του οποίου τη συγκρότηση και λειτουργία ορίζει ειδικά η ίδια συνταγματική διάταξη του άρθρου 86³⁹. Στη γενική αυτή συνταγματική διάταξη βασίζεται και ο Ν.3126/2003 «Ποινική ευθύνη των υπουργών», ο οποίος αφορά πλημμεληματικές ή κακουργηματικές πράξεις που τελέστηκαν από μέλος του υπουργικού συμβουλίου κατά την άσκηση των καθηκόντων του.

γ. Κριτήρια διερεύνησης της Διαφθοράς των πολιτικών

ι. Περιουσιακή κατάσταση πολιτικών προσώπων –δωροληψία:

Στις διατάξεις του ν. 3213/2003 (όπως ισχύει σήμερα, μετά τις τροποποιήσεις των άρθρων του) προβλέπεται, μεταξύ όλων των άλλων και για τα πολιτικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών συμβούλων, η κατάθεση οικονομικών αναφορών, που αναφέρουν και την προέλευση των περιουσιακών στοιχείων τους, προκειμένου να αναλάβουν τη θέση τους, και, εν συνεχεία, ετησίως για όλο το χρονικό διάστημα που καταλαμβάνουν τη θέση αυτή. Αντίστοιχες δηλώσεις υποχρεούνται να υποβάλλουν για συζύγους, εξαρτώμενα μέλη (ανήλικα τέκνα) ή πρόσωπα με τα οποία έχει συμφωνηθεί

³⁸ Παραράς Ιωάννης, Το κατ' άρθρο 62 του Συντάγματος ακαταδίωκτο του βουλευτή υπό το πρίσμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, σελ. 781 – 782.

³⁹ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 86.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» συγκατοίκηση⁴⁰. Οι δηλώσεις αυτές είναι δηλώσεις περιουσιακών στοιχείων αλλά και δηλώσεις οικονομικού ενδιαφέροντος. Υποχρεούνται δε, να υποβάλλουν αντίστοιχες αναφορές και για τρία έτη (τα πολιτικά πρόσωπα) ή για ένα έτος (οι πολιτικοί σύμβουλοι) μετά το πέρας της ολοκλήρωσης των καθηκόντων τους⁴¹.

Σύμφωνα με τον Κώδικα Δεοντολογίας για μέλη της Κυβέρνησης, απαγορεύεται η δωροληψία των προσώπων αυτών, πλην της κανονικής φιλοξενίας ή κάποιον μικρών δώρων τελετουργικής φύσεως, τα οποία αναγράφονται σε κατάλογο μητρώου που υπάρχει στο Γραφείο του Πρωθυπουργού. Παράλληλα, κανόνες αναφορικά με τα δώρα εισήγαγε ο Ν.4829/2021, που προέβλεψε σύστημα καταγραφής, προϋποθέσεις δημοσίευσης και καθιέρωση ενός ανώτατου ορίου των 200 ευρώ για τα δώρα που επιτρέπονται, με την υπέρβαση του χρηματικού αυτού ορίου να προκαλεί εύλογες ανησυχίες, και κατά συνέπεια να πρέπει να αιτιολογείται⁴².

Αναφορικά με τον οικονομικό έλεγχο των πολιτικών προσώπων, ο Κώδικας Δεοντολογίας των μελών της Κυβέρνησης ορίζει με σαφήνεια πως η διαχείριση των δημοσίων εσόδων που έχει ανατεθεί σε αυτά, θα πρέπει να γίνεται με μοναδικό γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και με τον προσφορότερο τρόπο όσον αφορά την αποτελεσματικότητα και τη δραστικότητα, υιοθετώντας πάντα ένα πνεύμα οικονομίας. Ελέγχεται, επιπλέον, και η χρηματοδότηση των προσώπων αυτών, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.3023/2002⁴³.

ii. Ασυμβίβαστα πολιτικών προσώπων – Απαγορεύσεις και περιορισμοί:

Σύμφωνα με το Ν.4622/2019 τα μέλη της Κυβέρνησης δεν έχουν τη δυνατότητα άσκησης τυχόν επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας ούτε διατήρησης τυχόν δημόσιας υπηρεσίας ή καθηκόντων σε θέση δημόσιου τομέα ή σε οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο του δημοσίου τομέα⁴⁴. Περαιτέρω δε, τα μέλη της κυβέρνησης, γενικοί και ειδικοί γραμματείς των υπουργείων δεν έχουν τη δυνατότητα, με κανένα τρόπο άμεσο ή έμμεσο, να σχετίζονται με το κεφάλαιο ή τη διαχείριση εταιρειών offshore⁴⁵. Οι πολιτικοί σύμβουλοι, θεωρητικά, έχουν τη δυνατότητα παράλληλων δραστηριοτήτων, εφόσον εκτελούν περιορισμένα καθήκοντα και χωρίς αμοιβή, αλλά στην πράξη θεωρήθηκε ότι αυτού του είδους οι

⁴⁰ Ν.2213/2003 άρθρο 1.

⁴¹ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 54 – 55.

⁴² Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 55.

⁴³ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 55.

⁴⁴ Ν.4622/2019 άρθρο 70.

⁴⁵ Ν. 3213/2003.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» δευτερεύουσες δραστηριότητες μπορούν να εγείρουν ζητήματα μεροληψίας ή σύγκρουσης καθηκόντων. Επιπροσθέτως, τα πολιτικά πρόσωπα, ή οι σύζυγοι, συνεταίροι ή εξαρτώμενα μέλη αυτών, δεν επιτρέπεται να συνάπτουν, με σκοπό να προσπορίσουν ίδιον όφελος, σύμβαση με κρατικούς φορείς ή νομικά πρόσωπα του δημοσίου τομέα, απαγόρευση που εφαρμόζεται και σε περιπτώσεις εταιρικών μορφών ή επιχειρήσεων στις οποίες μετέχουν τα πρόσωπα αυτά, εξαιρούνται όμως (τουλάχιστον θεωρητικά) της απαγόρευσης αυτής οι πολιτικοί σύμβουλοι⁴⁶.

Στο ν.4622/2019 θεσπίζεται η υποχρέωση τήρησης κανόνων διακριτικότητας και εμπιστευτικότητας όσον αφορά τα ζητήματα, των οποίων, τα πρόσωπα που αφορά, έλαβαν γνώση κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Αντίστοιχη υποχρέωση εμπιστευτικότητας θεσπίζει ο Κώδικας Δεοντολογίας για τα μέλη της Κυβέρνησης, και παράλληλα κάνει σαφή αναφορά σε απαγόρευση των μελών της Κυβέρνησης να εμπλακούν σε οικονομικές συναλλαγές ή σε αποκαλύψεις προς τρίτους ή σε χρήση ευαίσθητων πληροφοριών οικονομικού περιεχομένου που έχουν αποκτήσει κατά τη διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους⁴⁷. Την απαγόρευση αυτή επαναλαμβάνουν στην ουσία και οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, ειδικότερα τα άρθρα 146 και 147 (παραβίαση κρατικών μυστικών).

Τα πρόσωπα, τα οποία αφορά ο Ν.4622/2019 υποχρεούνται επιπλέον, για ένα έτος μετά την αποχώρησή τους, για οποιοδήποτε λόγο, από τη θέση που κατείχαν, να λαμβάνουν εξουσιοδότηση για την ενάσκηση κάθε επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας άμεσα σχετιζόμενης με τη δραστηριότητα του νομικού προσώπου όπου είχαν διοριστεί. Σκοπός της πρόβλεψης αυτής είναι η αποφυγή δημιουργίας συνθηκών που θα μπορούσαν να προκαλέσουν φαινόμενα σύγκρουσης συμφερόντων⁴⁸, φαινόμενα, στην αποφυγή των οποίων δίνεται από το νόμο αυτό ιδιαίτερη βαρύτητα, όπως θα αναλύσουμε και στη συνέχεια.

iii. Σύγκρουση συμφερόντων πολιτικών προσώπων

Στο νόμο 4622/2019⁴⁹, ειδικότερα δε στα άρθρα 68 έως 75 αυτού, διατυπώνονται ουσιαστικές διατάξεις αφορούσες τη διαφάνεια, την ακεραιότητα και την απόδοση ευθυνών σε υψηλόβαθμα στελέχη. Ως τέτοια στελέχη νοούνται, σύμφωνα με τον ανωτέρω νόμο, τα μέλη των κυβερνήσεως (τακτικά και αναπληρωτές), οι γραμματείς (γενικοί και ειδικοί) και οι

⁴⁶ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 48 – 49.

⁴⁷ Ν.4622/2019 άρθρο 71 – Κώδικας Δεοντολογίας μελών της Κυβέρνησης, άρθρο 7 - Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 51.

⁴⁸ Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 51.

⁴⁹ Ν.4622/2019 Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» συντονιστές των αποκεντρωμένων διοικήσεων και πρόεδροι και επικεφαλής ανεξάρτητων αρχών, πρόεδροι, αντιπρόεδροι, διευθυντικά στελέχη και εκτελεστικοί υπάλληλοι των νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, των οποίων την επιλογή διατηρεί η κυβέρνηση⁵⁰. Σε περίπτωση παραβιάσεων των διατάξεων αυτών προβλέπεται ένα σύστημα κυρώσεων, ενώ στους νόμους 3213/2003 και 3023/2002 προβλέπονται οι δέουσες διαδικασίες, οι μέθοδοι εκείνες και τα κατάλληλα εργαλεία για τον έλεγχο των οικονομικών συμφερόντων⁵¹.

Ειδικότερα στο άρθρο 71 του Ν.4622/2019 εξειδικεύονται οι κύριες προϋποθέσεις αναφορικά με την ακεραιότητα, την αντικειμενικότητα, την αμεροληψία, τη διαφάνεια και την κοινωνική ευθύνη αλλά και προσδιορίστηκε η σύγκρουση συμφερόντων ως κάθε κατάσταση κατά την οποία επηρεάζεται αντικειμενικά η αμερόληπτη απόδοση καθηκόντων. Την αμεροληψία ως προς την απόδοση των δημόσιων καθηκόντων επηρεάζουν ειδικότερα: α) τυχόν όφελος (οικονομικό ή μη), για το ίδιο το άτομο, την/τον σύζυγο αυτού ή ενδεχομένως κάποιον συνétaίρο ή και τους συγγενείς αυτού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή έως και το δεύτερο βαθμό, αλλά και κάθε τυχόν φυσικό ή νομικό πρόσωπο με το οποίο υπάρχει ειδικός σύνδεσμος ή σχέση, και β) ενδεχόμενη αποζημίωση (οικονομική ή μη), προς φυσικά ή νομικά πρόσωπα με τα οποία υπάρχει συνθήκη ειδικής εχθρικότητας. Σε αυτές τις περιπτώσεις σύγκρουσης συμφερόντων, υπάρχει σαφής προϋπόθεση αποχής από τον χειρισμό των ειδικών περιπτώσεων μέσω ad hoc δήλωσης ως προς το αποτέλεσμα αυτό⁵².

Στο άρθρο 72 του ιδίου νόμου διατυπώνονται οι διαδικαστικές υποχρεώσεις των προσώπων που αφορά ο Ν.4622/2019, οι οποίες στόχο έχουν την αποφυγή σύγκρουσης συμφερόντων, ειδικότερα δε η διατύπωση αρχικής δήλωσης απευθυνόμενης στο Προεδρείο της Κυβέρνησης, σε προθεσμία ενός μηνός από της αναλήψεως των καθηκόντων τους, με συγκεκριμένο περιεχόμενο από το οποίο θα μπορούσε να συναχθεί συμπερασματικά ενδεχόμενη σύγκρουση συμφερόντων⁵³. Τα μέλη της κυβέρνησης έχουν επιπροσθέτως υποχρέωση και μεταγενέστερα, οποτεδήποτε ενημερωθούν ή βρεθούν σε κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων, να υποβάλλουν αντίστοιχη δήλωση προς το Προεδρείο της

⁵⁰ Ν.4622/2019 άρθρο 68.

⁵¹ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 43 – 44.

⁵² Ν.4622/2019 άρθρο 71.

⁵³ α) επαγγελματικές δραστηριότητες που επιδιώκονται από τους ίδιους και τους συζύγους τους ή κατά την διάρκεια των τριών τελευταίων ετών, (β) τυχόν συμμετοχή από τους ίδιους και τους συζύγους τους ή συνεταίρους στο κεφάλαιο διαχείρισης επιχειρήσεων, υπό οποιαδήποτε μορφή, (γ) αντίγραφο της κατάστασης των περιουσιακών στοιχείων στα τελευταία τρία χρόνια στην οποία ήδη υποχρεώνονται, ή σε κάθε άλλη περίπτωση, της αρχικής δήλωσης, (δ) κάθε άλλη δραστηριότητα που αναλαμβάνεται από τους ίδιους ή από τους συζύγους τους ή από συνεταίρους αυτών επ'αμοιβή ή όχι, που μπορεί κατά την απόλυτη κρίση τους να οδηγήσει σε σύγκρουση συμφερόντων αναφορικά με τη απόδοση των καθηκόντων τους, (ε) αντίγραφο ποινικού μητρώου των ιδίων, και (στ) επίσημη δήλωση ότι έχουν λάβει γνώση των περιορισμών και των υποχρεώσεων του παρόντος κεφαλαίου και της αρμοδιότητας της Επιτροπής Δεοντολογίας καθώς και δήλωση παραίτησης από κάθε δικαίωμα αμφισβήτησης των αποφάσεων.

Κυβέρνησης. Αρμόδιο σώμα για τον έλεγχο των προαναφερόμενων διαδικαστικών υποχρεώσεων είναι η Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων του Προεδρείου της Κυβέρνησης, η οποία αξιολογεί την υπόθεση και υποβάλλει την πρότασή της προς τον Πρωθυπουργό, ο οποίος, με τη σειρά του, την αξιολογεί και, αναλόγως την περίπτωση: α) αν κρίνει ότι δεν συντρέχει περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, επιστρέφει την υπόθεση στην Γενική Γραμματεία για καταχώριση, β) αν κρίνει ότι η υπόθεση χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση, θα παραπέμψει την υπόθεση συνοδευόμενη από παρατηρήσεις, στη Γενική Γραμματεία, η οποία εν συνεχεία θα αποστείλει την αναφορά της στο ενδιαφερόμενο άτομο. Η Γεν Γραμματεία έχει τη δυνατότητα να διατυπώσει αμφιβολίες εάν κατά την γνώμη της υπάρχει περίπτωση συγκρουόμενων συμφερόντων, ενώ αν κρίνει ότι υπάρχει, τότε εφαρμόζεται αυτομάτως αντικατάσταση. Εάν το ενδιαφερόμενο άτομο θεωρεί ότι δεν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων, εκείνο υποχρεούται να υποβάλλει εγκαίρως δικαιολογημένη δήλωση από την άποψη αυτή. Αυτή η αρνητική κατάσταση προωθείται ξανά στον Πρωθυπουργό, ο οποίος θα λάβει και την τελική απόφαση, παρόλο που διατηρεί και τη δυνατότητα της παραπομπής του θέματος στην Επιτροπή Δεοντολογίας της ΕΑΔ για ενημέρωση, γ) αν ο Πρωθυπουργός κρίνει ότι συντρέχει κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων, εφαρμόζεται άμεση αντικατάσταση⁵⁴. Αν εντοπιστούν παραβιάσεις, η υπόθεση παραπέμπεται στο υπεύθυνο να προτείνει κυρώσεις όργανο, την Επιτροπή Δεοντολογίας⁵⁵.

Όσον αφορά τα μέλη της κυβέρνησης τυγχάνει εφαρμογής και ο Κώδικας Δεοντολογίας αλλά έναντι αυτού υπερισχύει ο Ν.4622/2019, ενώ για τις περιπτώσεις πολιτικών συμβούλων εφαρμόζεται ο νόμος περί νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (ξέπλυμα χρήματος)⁵⁶.

δ. Συστάσεις και προτάσεις αναφορικά με τη Διαφθορά των πολιτικών προσώπων

Στην κατακλείδα της έκθεσης του πέμπτου κύκλου αξιολόγησης, η GRECO διατύπωσε συγκεκριμένες συστάσεις, μεταξύ άλλων, και σχετικά με τις κεντρικές κυβερνήσεις προς την κατεύθυνση του περαιτέρω περιορισμού της διαφθοράς.

⁵⁴ Απόφαση Πρωθυπουργού Υ150/ Β 4550/12.12.2019, άρθρο 5.

⁵⁵ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 44 – 45.

⁵⁶ Ν. 4557/2018 - Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 46, 48.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.»

Ειδικότερα δε, προτείνει την επιπρόσθετη αποσαφήνιση και ρύθμιση του νομικού πλαισίου και των υποχρεώσεων των πολιτικών συμβούλων και όσον αφορά τη δεοντολογία, τη σύγκρουση συμφερόντων και την οικονομική διαφάνεια, ενημέρωση από τους πολιτικούς συμβούλους και δημοσιοποίηση και αναφορικά με τις επικουρικές δραστηριότητες, σύνταξη ενός ολοκληρωμένου κώδικα δεοντολογίας, εντοπισμό τυχόν εξωτερικών παρεμβάσεων κατά την έναρξη της νομοθετικής διαδικασίας, ενδυνάμωση του συστήματος που διευθετεί τη σύγκρουση συμφερόντων, διατύπωση μηχανισμών καταγγελίας από το δημόσιο ή άλλους οργανισμούς, αναθεώρηση του καθεστώτος της παύσης καθηκόντων να αναθεωρηθεί αξιολογώντας την καταλληλότητά του και διευρύνοντας το πλαίσιο σχετικά με τα άτομα υψηλών εκτελεστικών καθηκόντων και βελτιστοποίηση και ενίσχυση του ελέγχου των οικονομικών αναφορών των προσώπων που έχουν αναλάβει υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα⁵⁷.

Δ. Επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος

Οι διαφορές στην ποινική τυποποίηση των εγκλημάτων διαφθοράς των πολιτικών προσώπων, στις δικονομικές διαδικασίες που ακολουθούνται, η εν γένει διαφορετικότητα στην ποινική αντιμετώπιση των προσώπων που κατέχουν θέσεις εξουσίας συγκριτικά με όλους τους άλλους υπόπτους ή κατηγορουμένους για αδικήματα που σχετίζονται με τη διαφθορά, που στις περιπτώσεις των πολιτικών προσώπων αιτιολογείται, όπως αναλύσαμε ανωτέρω, οδηγούν στον εξής προβληματισμό: Υπάρχει μια γενικότερη διαφορετικότητα από το θεσμικό σύστημα όσον αφορά την αντιμετώπιση περιπτώσεων παρόμοιων αδικημάτων ανάλογα με τη θέση, την τάξη ή άλλα κριτήρια που διαφέρουν μεταξύ των εκάστοτε τελούντων τα αδικήματα αυτά;

α. Έννοια ποινικής επιλεκτικότητας – Ιστορική εξέλιξη του φαινομένου

Περί «ποινικής επιλεκτικότητας» έγινε λόγος για πρώτη φορά από τη Vegh Weis, η οποία διατύπωσε την άποψη πως η έννοια αυτή δεν αφορά μόνο τις φυλετικές διακρίσεις ή τις διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση των κατηγορουμένων σε κάποια από τα στάδια των ποινικών διαδικασιών, αλλά πρόκειται για μια κατάσταση δομικής μεροληψίας, συνολικά από πλευράς του ποινικού συστήματος, η οποία και ασκεί παρεμβάσεις μεταξύ των κοινωνικά επιβλαβών πράξεων και του κοινωνικού τους ελέγχου. Σχετίζεται άμεσα με εγγενή γνωρίσματα της ευρύτερης διαδικασίας εγκληματοποίησης, η οποία βάσει των θεωριών της κριτικής εγκληματολογίας, είναι επιλεκτική εν τη γενέσει της, δεδομένου ότι η ποινική

⁵⁷ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 101 – 102.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» νομοθέτηση είναι εύκολο να γίνει υπό το πρίσμα επηρεασμού από ισχυρές κοινωνικά ομάδες. Αυτή ακριβώς η διαδικασία ποινικής νομοθέτησης συνιστά, κατά τη Vegh Weis, την πρωτογενή εγκληματοποίηση, ενώ υπάρχει και η δευτερογενής, που αφορά την εφαρμογή των ποινικών νόμων σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, αλλά και η τριτογενής εγκληματοποίηση, κατά τη διαδικασία εκτέλεσης των επιβληθεισών ποινών, κάνοντας και αναφορά στην υπερ-εγκληματοποίηση των περιθωριοποιημένων, στην προσπάθειά τους για επιβίωση, και στην υπο-εγκληματοποίηση των εγκλημάτων των ισχυρών, παρόλο που η βλάβη που προκαλούν είναι κοινωνικά πιο επιζήμια. Τα τρία αυτά στάδια αντιστοιχούν και στα τρία στάδια ποινικής επιλεκτικότητας⁵⁸.

Σύμφωνα με τη Vegh Weis, φαινόμενα επιλεκτικότητας πρωτοεμφανίστηκαν κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των τελευταίων ετών του 15^{ου} αιώνα και των πρώτων ετών του 18^{ου} αιώνα και συνδέονται άμεσα με το καπιταλιστικό σύστημα. Η απόκτηση ωφελημάτων από μεγαλοεπιχειρηματίες και γαιοκτήμονες της εποχής, με κάθε πιθανό τρόπο, ακόμα και με λεηλασίες ή γενοκτονίες, όχι απλά δεν εγκληματοποιείτο στο βαθμό που θα έπρεπε, αλλά θεωρείτο ενταγμένη σε ευρύτερες διενέργειες του καπιταλιστικού συστήματος. Ακόμα και νομοθετικά, προβλέπονταν διαφορετικές διαδικασίες για υπόπτους και ποινές για καταδικασθέντες αναλόγως της κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν. Από το 18^ο αιώνα μέχρι και το 1970 περίπου, την περίοδο αυτή, που αποτελεί το δεύτερο αναπτυξιακό στάδιο του καπιταλιστικού συστήματος, η Vegh Weis την χαρακτηρίζει ως περίοδο πειθαρχικής ποινικής επιλεκτικότητας, διατυπώνοντας την άποψη πως στόχος είναι πλέον η εξασφάλιση μιας εργασιακής πειθαρχίας και όχι της συγκρότησης της εργατικής τάξης, στην οποία αποσκοπούσε η ποινική επιλεκτικότητα της προηγούμενης περιόδου. Η περίοδος αυτή διακρίνεται σε τρεις επιμέρους περιόδους, τη νομική-πειθαρχική, την αστυνομική-ιατρική και την κοινωνική-πειθαρχική. Η τρίτη και σύγχρονη πλέον φάση (τρίτη περίοδος του καπιταλισμού) αποτελεί συγκερασμό της πλήρους πολιτισμικής ενσωμάτωσης με τον οικονομικό αποκλεισμό των ατόμων του περιθωρίου⁵⁹.

β. Η επιλεκτικότητα στην ελληνική έννομη τάξη

Θεμελιώδης αρχή και αξία της ελληνικής έννομης τάξης και του νομικού μας πολιτισμού είναι η αρχή της ίσης μεταχείρισης από τη δικαιοσύνη, η οποία διασφαλίζεται συνταγματικά, μέσω της διάταξης του άρθρου 87 του ελληνικού Συντάγματος, που κατοχυρώνει την ανεξαρτησία – λειτουργική και προσωπική – των δικαστικών λειτουργών. Εύλογα, λοιπόν, δημιουργείται η πεποίθηση πως κάθε δράστης ενός εγκλήματος, με τα ίδια χαρακτηριστικά

⁵⁸ Αλοσκόφης Ουιλ., Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis σε Crime Times, τεύχος 15, Μάρτιος 2021.

⁵⁹ Αλοσκόφης Ουιλ., Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis σε Crime Times, τεύχος 15, Μάρτιος 2021.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» αντικειμενικής υπόστασης, θα υφίσταται και τις ποινικές κυρώσεις. Εύστοχα έχει επισημανθεί ο συσχετισμός ισότητας και δικαιοσύνης από το Ν.Μπόμπιο, σύμφωνα με τον οποίο, «κανόνας της δικαιοσύνης» είναι εκείνος που επιτάσσει τη μεταχείριση των ίσων με ίσο τρόπο και των άνισων με άνισο τρόπο⁶⁰. Στην πράξη, σε όλα τα στάδια ποινικής διαδικασίας, από τη διαπίστωση ενός εγκλήματος μέχρι και το σωφρονισμό των δραστών, διαπιστώνεται μάλλον κάτι διαφορετικό, ένα συνεχές φιλτράρισμα. Έναν ορισμό της «επιλεκτικότητας» που εμφανίζει το ποινικοκατασταλτικό σύστημα έχει διατυπώσει η Λαμπροπούλου, σύμφωνα με τον οποίο πρόκειται για «το φαινόμενο κατά το οποίο μόνο ένα ποσοστό από το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν ή των δραστών οι οποίοι τα διέπραξαν φθάνει στη δικαιοσύνη. Η επιλεκτικότητα έχει παρομοιαστεί με ένα χωνί μέσα από το οποίο περνά ένα μικρό τμήμα του περιεχομένου που ρίχνεται σε αυτό»⁶¹. Κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται, σύμφωνα με το Low, για «ανεπίσημη προσαρμογή» των διαδικασιών, «ενώ την ίδια στιγμή εκφράζεται υποκριτικά απόλυτη πίστη στα μέσα που έχουν επίσημα καθορισθεί και τους επιζητούμενους σκοπούς»⁶². Η διαφορετικότητα ως προς την καταγωγή, την κοινωνική επιφάνεια ή την οικονομική κατάσταση των δραστών ενδέχεται να οδηγήσει ευθύς εξ αρχής στη δυσκολία εντοπισμού ή διάγνωσης της εγκληματικής δραστηριότητας (για παράδειγμα, αδικήματα των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, γίνονται, λόγω του ότι σε μεγάλο ποσοστό τους χαρακτηρίζονται από θεατότητα και πραγματώνονται σε δημόσιους χώρους, αντιληπτά σε μεγαλύτερο βαθμό από εκείνα των ανωτέρων κοινωνικών τάξεων). Ενδέχεται να αντιμετωπίζονται και κατά τρόπο διαφορετικό σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, από τη σύλληψη και την προδικασία (πχ. Ενδεχόμενες κατά ευκολότερο τρόπο συλλήψεις ατόμων ευπαθών ομάδων που πληρούν στερεοτυπικές προδιαγραφές, όπως οι χρήστες ουσιών ή οι αλλοδαποί), μέχρι και την καταδίκη. Συντριπτικό ποσοστό δε των εγκληματολογικών ερευνών κάνει αναφορά σε άσκηση επιρροής στη δικαιοσύνη από την κοινή γνώμη, ακόμα δε και σε άσκηση πολιτικών πιέσεων (βλ έρευνα Boudon και Davidovich όσον αφορά τους «μηχανισμούς εγκατάλειψης της ποινικής δίωξης από την πλευρά των εισαγγελικών αρχών». Σε αυτή είναι αποκρυσταλλωμένη και σαφής η αλληλεπίδραση της ποινικής δικαιοσύνης με την κοινή γνώμη)⁶³. Από τις εγκληματολογικές στατιστικές, ιδιαιτέρως τις αναφερόμενες στο σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας, μπορούμε να αντλήσουμε μια πρώτη εικόνα της επιλεκτικότητας. Ένας από τους τρόπους απεικόνισης της ποινικής διαδικασίας, σε μια ανάστροφη πυραμίδα, καταδεικνύει με τρόπο εύληπτο την έννοια του «χωνιού», στο οποίο αναφέρθηκε η Λαμπροπούλου, όπως προαναφέραμε. Η ίδια δε αυτή η σχηματική απεικόνιση δείχνω με τρόπο εύληπτο πως από το

⁶⁰ Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010), σελ.206.

⁶¹ Λαμπροπούλου Ε., Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999).

⁶² Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010), σελ.210.

⁶³ Ζαραφώνιτου Χ., «Η ορθολογικοποίηση των ποινικών κυρώσεων ως απάντηση στον ‘ποινικό λαϊκισμό’», εισήγηση, στα πλαίσια του θέματος «Νομικές και Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της ποινής» στο Αμφιθέατρο Σ.Καράγιωργα II, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2013, σελ.2.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» σύνολο των πραγματικά διαπραχθέντων εγκλημάτων, ένας ιδιαίτερα μικρός αριθμός θα καταλήξει στο τέρμα της ποινικής διαδικασίας, δηλαδή μέχρι την καταδίκη και την επιμέτρηση της ποινής, στα ενδιάμεσα στάδια δε, γίνεται ένα είδος «φιλτραρίσματος», είτε γιατί ουδέποτε γίνονται αντίστοιχες καταγγελίες ή γίνονται στην πράξη αντιληπτά, είτε γιατί δε συντρέχουν ενδείξεις που να καταλήγουν σε σύλληψη και εν συνεχεία άσκηση ποινικής δίωξης είτε γιατί για κάποια ενδεχόμενη αιτία (πχ λόγω ευνοϊκότερου νόμου), παύει η ποινική δίωξη ή η ακροαματική διαδικασία οδηγεί σε απαλλαγή του δράστη. Οι εγκληματολόγοι εντόπισαν αυτών των μορφών την «επιλεκτικότητα» και το γεγονός ότι υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο να καταλήγει σε μια «ταξική αντιμετώπιση» των εγκληματιών, με αποτέλεσμα να αμφισβητήσουν σοβαρά τέτοιας λογικής αντεγκληματική πολιτική και να προκρίνουν τον περιορισμό της διακριτικής ευχέρειας των δικαστικών αρχών, μια σκληρότερη αντιμετώπιση των δραστών και σαφή περιορισμό κάποιων θεσμών που δρουν ευνοϊκά για τους δράστες. Σκοπός τους η κατά το δυνατόν εξομοίωση των δραστών απέναντι στους θεσμούς και φορείς της δικαιοσύνης⁶⁴, με στόχο το μετασχηματισμό του μέχρι τότε υφιστάμενου «κράτους προνοίας» σε «κράτος τιμωρητικό»⁶⁵. Το μοντέλο αυτής της «μηδενικής ανοχής», που έχει χαρακτηριστεί ως «ένα κύμα τιμωρητικού λαϊκισμού», το οποίο βρίσκει έκφραση και μέσω της διαδόμπευσης και του στιγματισμού των δραστών, ενισχύθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1990, εφαρμόζεται δε μέχρι και σήμερα στο σύνολο των αγγλοσαξωνικών χωρών αλλά και στην Αμερική, έχοντας πάντα ως βασική στόχευση τον κοινωνικό έλεγχο αλλά και την αντιμετώπιση των εγκλημάτων κατά τρόπο προληπτικό. Οι στατιστικές των χωρών του ευρωπαϊκού χώρου, καταδεικνύουν σημαντική αύξηση ως προς τα ποσοστά φυλάκισης συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη, με αποτέλεσμα να οδηγούν στο συμπέρασμα πως την τάση αυτή έχει αρχίσει να ενστερνίζεται και ο ευρωπαϊκός κόσμος⁶⁶.

Έχει παρατηρηθεί ευρύτερα ένας άνισος τρόπος εμπλοκής των ατόμων στο ποινικό σύστημα, ο οποίος, σύμφωνα με τους εγκληματολόγους, έχει οριστεί ως «επιλεκτική διαδικασία», και αφορά καταρχήν μια διακριτή μεταχείριση ως προς την επιλογή των ατόμων που πρόκειται να χαρακτηριστούν ως εγκληματίες, αλλά και μια αντίστοιχα διακριτή μεταχείριση ως προς τους όρους νομοθέτησης, σε όλα τα στάδια ποινικής διαδικασίας (προδικασία, κύρια διαδικασία, σωφρονιστική διαδικασία)⁶⁷.

Ειδικότερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, σηματοδοτείται παράλληλα και μια βαθύτατη κρίση αξιών, με την αμφισβήτηση και επανεξέταση όλων των αξιακών συστημάτων και των πεποιθήσεων που έχουν εξασφαλίσει τη μέχρι τότε κοινωνική συνοχή. Η, κατά το Γκράμσι,

⁶⁴ Κίνημα του νέου προτύπου δικαιοσύνης, που εμφανίστηκε αρχικά στην Αμερική και τον ευρύτερο αγγλοσαξωνικό κόσμο, και αργότερα εξαπλώθηκε και στην Ευρώπη.

⁶⁵ Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010), σελ.199 – 202.

⁶⁶ Ζαραφωνίτου Χ., «Η ορθολογικοποίηση των ποινικών κυρώσεων ως απάντηση στον ‘ποινικό λαϊκισμό’», εισήγηση, στα πλαίσια του θέματος «Νομικές και Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της ποινής» στο Αμφιθέατρο Σ.Καράγιωργα ΙΙ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2013, σελ. 6-7.

⁶⁷ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.78.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» έννοια της κρατικής ηγεμονίας, εξαρτά τον έλεγχο της κυρίαρχης τάξης πάνω στις άλλες, από τους μηχανισμούς κοινωνικής συναίνεσης και όχι κρατικής καταστολής, με τρόπο που η κυρίαρχη κοσμοθεωρία διαχέεται στην κοινωνία ως φυσική και λογική, οδηγώντας σε μία επί της ουσίας συναίνεση. Σε συνθήκες οικονομικής κρίσης οι δομές και οι ισορροπίες αυτές διαταράσσονται και η οικονομική κρίση συνδυάζεται άρρηκτα με μια αξιακή κρίση, που εκδηλώνεται μέσω της διάρρηξης των συνεκτικών δεσμών κράτους και κοινωνίας, και της δημιουργίας συγκρουσιακών και ανταγωνιστικών συνθηκών, ενισχύοντας την καταστολή και την κρατική βία. Μια νέα μορφή κοινωνικής συναίνεσης εμφανίζεται, που αφορά στο φόβο και στην απειλή κατά των κοινωνικών κεκτημένων από εκείνες τις ομάδες της κοινωνίας που έχουν de facto τεθεί έξω από το πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών και εμφανίζουν χαρακτηριστικά διαφορετικότητας (όπως οι τοξικομανείς, οι Ρομά, οι ανήλικοι), που παρουσιάζεται να ενσαρκώνουν μορφή κοινωνικού κινδύνου, με αποτέλεσμα να δημιουργείται κλίμα μειωμένης ή μηδενικής ανοχής απέναντί τους τόσο από την κοινή γνώμη όσο και από τον κρατικό – κατασταλτικό μηχανισμό⁶⁸.

γ. Διερεύνηση των εγκλημάτων – Επιλεκτικότητα των αστυνομικών αρχών

Σε ένα δημοκρατικό και φιλελεύθερο κράτος δικαίου, η αστυνομία έχει θεμελιακό ρόλο όσον αφορά τη νομιμοποίηση της ποινικής εξουσίας, με πρώτιστο και κύριο έργο την προάσπιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Αποτελεί έναν βασικό προασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και για το λόγο αυτό οφείλει να δρα τηρώντας απαρέγκλιτα, λόγω και της κατασταλτικής της δράσης, τις αρχές της νομιμότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας. Ενδεχόμενη εκτροπή των αστυνομικών οργάνων από τη νόμιμη και θεσμική λειτουργία που καλούνται να επιτελέσουν και την τήρηση των ανωτέρω αρχών, μπορεί να καταστήσει την αστυνομία μια σοβαρή απειλή των δικαιωμάτων που καλείται να προασπιστεί, καθώς προσδίδει καταχρηστικό και βάνανσο χαρακτήρα στην ασκούμενη από αυτήν βία⁶⁹.

Η εμπλοκή της αστυνομίας εντός των πλαισίων του συστήματος δικαιοσύνης ξεκινά αμέσως μόλις γίνει αντιληπτό ένα έγκλημα, είτε έπειτα από καταγγελία (στις περιπτώσεις των,

⁶⁸ Γασπαρινάτου Μ., «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2062 – 2066.

⁶⁹ Χουλιάρης, Α. (2021), «Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα», σε *The Art of Crime*, τεύχος Νοεμβρίου, διαθέσιμο στο: <https://theartofcrime.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9/>, σελ.82.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» σύμφωνα με το νόμο, κατ'έγκληση διωκόμενων εγκλημάτων) είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο ένα έγκλημα περιέλθει στην αντίληψη των αστυνομικών αρχών (όπως, για παράδειγμα κατά τη διάρκεια μιας περιπολίας). Η δράση των αστυνομικών οργάνων συναρτάται σε σημαντικό βαθμό από κριτήρια εξωνομικά, κατά κύριο λόγο στερεοτυπικά αλλά και όσα συσχετίζονται με την εργασιακή προσωπικότητα των οργάνων αυτών, τους υφιστάμενους μεταξύ τους κώδικες και πλήθος άλλων δομικών παραγόντων, και εκφράζεται, με συλλήψεις κατά τρόπο επιλεκτικό, αλλά, ενδεχομένως, και με κατά τρόπο καταχρηστικό άσκηση της εξουσίας που τους έχει εκχωρηθεί εκ του νόμου, εντός των πλαισίων μιας γενικότερης πολιτικής «μηδενικής ανοχής». Η επιλεκτική συμπεριφορά των αστυνομικών αρχών λαμβάνει τις μορφές κατάχρησης εξουσίας, παράνομης βίας, απαξιοτικής ή ακόμα και ταπεινωτικής συμπεριφοράς απέναντι σε άτομα ή κοινωνικές ομάδες στα πλαίσια ελέγχων, προσαγωγών ή συλλήψεων, ακόμα και υπεραστυνόμευσης συγκεκριμένων «στόχων» και περιοχών που παρουσιάζουν ιδιαίτερο εγκληματολογικό ενδιαφέρον, και με τους οποίους οι αστυνομικές αρχές έρχονται σε συχνή επαφή. Πρόκειται για τις ομάδες που ήδη μνημονεύσαμε και που κατατάσσονται στο κοινωνικό περιθώριο (μειονότητες, ρομά, χρήστες ουσιών) και είναι φτωχές και ευάλωτες. Τέτοιες περιπτώσεις έχουν καταγραφεί σε πλήθος εκθέσεων διεθνών αρχών⁷⁰ και σε αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με τη συμπεριφορά αυτή να αποτελεί απόρροια τόσο της εργασιακής νοοτροπίας των αστυνομικών υπηρεσιών, όσο και να προωθείται από οργανωσιακούς παράγοντες⁷¹. Υιοθετήθηκε, λοιπόν, ένα πρότυπο μηδενικής ανοχής στα πλαίσια μιας περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος και ενός ασφαλιστικού προτύπου, που κυριάρχησε στην Ελλάδα κατά τα έτη της οικονομικής κρίσης, ιδίως μετά το 2005, με την αστυνόμευση να αποτελεί τον κυρίαρχο τρόπο να ελεγχθούν η κοινωνική δυσaráεσκεια και οι ευάλωτοι και ενταγμένοι στο περιθώριο πληθυσμοί των μεγάλων αστικών κέντρων. Η κατασταλτική αστυνόμευση, προερχόμενη από τις κυρίαρχες θέσεις των θεωριών της δραστηριότητας ρουτίνας⁷², κλήθηκε να δώσει λύση σε πλήθος κοινωνικών προβλημάτων (ναρκωτικά, πορνεία, παραεμπόριο κλπ)⁷³.

Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη πρακτική δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα, αυτού του περιορισμού της εγκληματικότητας του δρόμου. Το αποτέλεσμα που είχε ήταν η αύξηση της αστυνομικής βίας, των περιστατικών κατάχρησης εξουσίας από τα όργανα της τάξης, και η υπεραστυνόμευση ομάδων που θεωρούνταν επιρρεπείς σε παραβάσεις, ακόμα και η στέρηση δικονομικών δικαιωμάτων των ομάδων αυτών. Η συνθήκη αυτή ευνοείται όχι μόνο από την εργασιακή νοοτροπία, που προαναφέραμε, αλλά και από την ελλιπή εκπαίδευση ως προς την αντιμετώπιση τέτοιων πληθυσμών, όπως δε προκύπτει από σχετικές έρευνες που αφορούν

⁷⁰ Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021), σελ. 70.

⁷¹ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.79.

⁷² Routine Activity Theory.

⁷³ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.79 – 80.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» ιδίως την παραβατικότητα των ανηλίκων, η αδύναμη οικονομική κατάσταση των ανηλίκων και των οικογενειών τους, αλλά και ο φόβος ενδεχόμενου στιγματισμού του ανηλίκου και στιγματισμού του, ενδεχομένως, από τις αστυνομικές αρχές, με παράλληλη εκδήλωση αντιποίνων, δρουν αποτρεπτικά σε τυχόν καταγγελίες αυτών των φαινομένων και καθιστούν την προσφυγή στη δικαιοσύνη απαγορευτική και τους ίδιους πιο ευάλωτους απέναντι στην ποινική δικαιοσύνη⁷⁴. Από διενεργηθείσα έρευνα προέκυψε πως η άσκηση βίας και η σε μεγάλο βαθμό παραβίαση δικαιωμάτων των ανηλίκων δραστών, δε θεωρείται κατάσταση εξαίρεσης αλλά εντάσσεται στο πλαίσιο μίας κανονικότητας, οι δε πρακτικές αυτές ενισχύουν τη θέση εξουσίας των αστυνομικών απέναντι σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, όπως αυτές προσδιορίζονται βάσει της ηλικίας, της κοινωνικο-οικονομικής τους κατάστασης, της εθνικότητας ή της πολιτισμικής τους διαφορετικότητας και ενισχύεται έτι περαιτέρω από την αδυναμία πρόσβασης στη δικαιοσύνη, όπως ήδη αναφέρθηκε⁷⁵. Άλλωστε, ενδεχόμενες αντιδράσεις σε τέτοια φαινόμενα αυθαίρετης και καταχρηστικής συμπεριφοράς των αστυνομικών αρχών, που καταγράφηκαν ακόμα και σε εκθέσεις ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών, δύσκολα αναγνωρίζονταν ως σοβαρές και γίνονται παραδεκτές⁷⁶.

Το φαινόμενο αυτό θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι επιτείνεται και από τυχόν ηθικούς πανικούς, δηλαδή, σύμφωνα με την κατά Ζαραφώνιτου αποσαφήνιση της σχετικής έννοιας, με μια «*δυσανάλογη και εχθρική κοινωνική αντίδραση απέναντι σε μια κατάσταση, πρόσωπο ή ομάδα που ορίζεται ως απειλή στις κοινωνικές αξίες, εμπλέκει στερεοτυπικές αναπαραστάσεις των μέσων μαζικής ενημέρωσης και οδηγεί σε απαιτήσεις για περισσότερο κοινωνικό έλεγχο, ενώ δημιουργεί ένα σπινάλ αντιδράσεων*»⁷⁷. Χαρακτηριστικό είναι πως η είσοδος και παραμονή στην Ελλάδα, κατά τρόπο αθρόο και, για πολλούς, άναρχο, μεταναστών από χώρες που γειτνιάζουν με τη δική μας, ιδίως δε από χώρες της Βαλκανικής και του ανατολικού μπλοκ, συνδυάστηκε με την εμφάνιση δυσάρεστων κοινωνικών φαινομένων, μεταξύ των οποίων και η αύξηση των δεικτών εγκληματικότητας, με αποτέλεσμα τα επιμέρους αυτά φαινόμενα να συσχετίζονται με ιδιαίτερη ευκολία, ιδίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και να δημιουργηθεί ένα κλίμα φόβου απέναντι σε αλλοδαπούς αλλά και μια πεποίθηση ευθύνης των αλλοδαπών για τα φαινόμενα έξαρσης της εγκληματικότητας. Άλλωστε, όπως χαρακτηριστικά είχε αναφερθεί από τον J.Young, οι αντιδράσεις που προκαλούν οι ηθικοί πανικοί που προκλήθηκαν από μια συμπεριφορά, είναι δυσανάλογες με το αντίστοιχο γεγονός που τις προκάλεσε και κατατείνουν σε μια

⁷⁴ Γασπαρινάτου Μ., «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2055.

⁷⁵ Γασπαρινάτου Μ., «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2062.

⁷⁶ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.81 - Γασπαρινάτου Μ., «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2061 – 2062.

⁷⁷ Ζαραφώνιτου Χ., Κριτική προσέγγιση των ηθικών πανικών, Συνήγορος του Πολίτη, Ηθικοί πανικοί, έξουσία και δικαιώματα-Σύγχρονες προσεγγίσεις, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2015), σελ.141.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» στερεοτυπική δαιμονοποίηση των δραστών⁷⁸. Υπό αυτή την έννοια, δεν υπάρχει αμφισβήτηση της εγκληματικής δράσης των παραβατικών ατόμων ή ομάδων, αλλά δαιμονοποιείται η συμπεριφορά τους, καθώς οι παραβάτες αποτελούν μέλη μια διακριτής υποκουλτούρας, που έχει δικούς της κανόνες και ηθικές αξίες, οι οποίες διαφοροποιούνται ως προς τους υφιστάμενους κώδικες αξιών, και θέτουν εαυτούς στο περιθώριο, εμφανίζοντας δικούς τους διακριτούς κώδικες και κανόνες συμπεριφορών, διαμορφώνοντας μια διακριτή υποκουλτούρα που τους χαρακτηρίζει στερεοτυπικά.

Με τα δεδομένα αυτά, οι ομάδες που θεωρούνται του κοινωνικού περιθωρίου (μετανάστες, τοξικομανείς κλπ) αποτελούν τους «συνήθεις υπόπτους» και τίθενται στο επίκεντρο της αστυνομικής διερεύνησης κατά τη διάπραξη ενός εγκλήματος, με μεγαλύτερη συχνότητα και ευκολία από ό,τι άτομα που ανήκουν σε ανώτερες κοινωνικές και οικονομικές τάξεις ή που δεν ανήκουν στην περίπτωση αυτών που δημιουργούν τους «ηθικούς πανικούς» στην κοινωνία, ασχέτως με το αν στην πραγματικότητα έχουν την οποιαδήποτε εμπλοκή.

Όλα τα ανωτέρω, καταγεγραμμένα, όπως προαναφέραμε, σε εκθέσεις ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των Βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, σε συνδυασμό με την αμέλεια των αρμοδίων αρχών ως προς τη λήψη των απαιτούμενων μέτρων, οδήγησαν σε επανειλημμένες καταδίκες της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁷⁹.

δ. Προδικασία και δίωξη – Επιλεκτικότητα από τις εισαγγελικές αρχές

Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας από τις αστυνομικές αρχές, αναλαμβάνουν οι εισαγγελικές, οι οποίες είναι επιφορτισμένες με την αρμοδιότητα της άσκησης ή μη ποινικής δίωξης⁸⁰ κατά των συλληφθέντων υπόπτων και, σε παράλληλη πρόταση με τον ανακριτή, την επιβολή περιοριστικών όρων, ή ακόμα και προσωρινή κράτηση, κατά των κατηγορουμένων πλέον μέχρι εκείνοι να οδηγηθούν στην επ'ακροατηρίω διαδικασία⁸¹.

Ειδικότερα, οι εισαγγελείς, είναι υποχρεωμένοι να κινήσουν την ποινική διαδικασία, στα πλαίσια της υφιστάμενης στο ποινικό μας σύστημα «αρχής της νομιμότητας», εφόσον όμως η καταγγελία που έχουν λάβει, ή κάθε άλλος τρόπος με τον οποίο έλαβαν γνώση της τέλεσης

⁷⁸ Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010), σελ.45-46.

⁷⁹ Ενδεικτικά, υποθέσεις Μπέκος, και Κουτρόπουλος, Στεφάνου, Zelilof κατά Ελλάδος, βλ. Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.81.

⁸⁰ Άρθρο 43 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁸¹ Άρθρο 282 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» μιας εγκληματικής πράξης, είναι προδήλως αβάσιμη⁸², κάτι στο οποίο οδηγούνται αρκετές φορές βάσει δικών τους εκτιμήσεων των στοιχείων στα πλαίσια της διακριτικής τους ευχέρειας και της ηθικής εκτίμησης των αποδείξεων. Ως προς την άσκηση της ποινικής δίωξης δε, έχει διαπιστωθεί από έρευνες ότι οι εισαγγελείς ενδέχεται να επηρεάζονται κατά την κρίση τους από παράγοντες όπως η ηλικία των υπόπτων, που τους αποτρέπει από μια ικανοποιητική υπεράσπιση του εαυτού τους, η κοινωνικοοικονομική τους τάξη, που ενδεχομένως αποτρέπει άτομα από χαμηλές τάξεις να έχουν ικανοποιητική εκπροσώπηση, το φύλο, η καταγωγή⁸³.

Οι κατά το νόμο προβλεπόμενοι περιοριστικοί όροι συνοψίζονται κυρίως στην παροχή εγγύησης, στην υποχρέωση εμφάνισης του κατηγορουμένου ενώπιον του ανακριτή ή άλλης αρχής σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα, στην απαγόρευση μετάβασής του ή διαμονής του σε συγκεκριμένο τόπο ή στο εξωτερικό, στην απαγόρευση συναναστροφής του ή συνάντησής του με ορισμένα πρόσωπα. Σε συγκεκριμένες περιπτώσεις μπορεί να διαταχθεί και κατ'οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση ή ακόμα και προσωρινή κράτηση σε σωφρονιστικό ίδρυμα. Σύμφωνα με το άρθρο 282 παρ.3 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση επιβάλλεται, μόνο κατόπιν σχετικού αιτήματος του κατηγορουμένου, σε περιπτώσεις κακουργημάτων, όταν οι υπόλοιποι περιοριστικοί όροι δε δύνανται να εξασφαλίσουν τους σκοπούς του άρθρου 296 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων και εξασφάλιση παρουσίας του κατηγορουμένου στην ανάκριση ή στη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου και υποβολής του στην επιβληθείσα ποινή)⁸⁴, έχει υπάρξει στο παρελθόν φυγόποινος ή φυγόδικος ή έχουν προκύψει προπαρασκευαστικές πράξεις διαφυγής του, κρίνεται αιτιολογημένα πιθανολόγηση τέλεσης νέων εγκλημάτων⁸⁵. Σύμφωνα με το δεύτερο μέρος της ίδιας παραγράφου⁸⁶, κατ'οίκον περιορισμός του κατηγορουμένου με ηλεκτρονική παρακολούθηση μπορεί να διαταχθεί και σε περιπτώσεις δίωξης για πράξεις που επαπειλούν ποινή ισόβιας κάθειρξης ή πρόσκαιρης κάθειρξης μέχρι είκοσι έτη, ή έχουν τελεστεί κατ'εξακολούθηση ή έχει προκληθεί μεγάλος αριθμός παθόντων από αυτές, όταν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της πράξης και της συνολικής προσωπικότητας του κατηγορουμένου, κρίνεται αιτιολογημένα, πως η επιβολή αυτού του μέτρου θα δημιουργήσει βάσιμη προσδοκία ότι ο κατηγορούμενος δε θα μπορέσει να διαπράξει νέα εγκλήματα. Προσωρινή κράτηση επιβάλλεται, αντί για περιορισμό με ηλεκτρονικά μέσα, όταν δεν έχει υποβληθεί σχετικό αίτημα από τον κατηγορούμενο, ή όταν το μέτρο αυτό θεωρηθεί ανεπαρκές ή όταν ο κατηγορούμενος δεν έχει γνωστή διαμονή⁸⁷, αντί δε για περιοριστικούς όρους, όταν κατηγορείται για κακούργημα, δεν έχει γνωστή διαμονή, έχει υπάρξει φυγόδικος ή

⁸² Καρράς Αργ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, δεύτερη έκδοση (Αθήνα – Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, 1998), σελ. 56-57.

⁸³ Ζαραφωνίτου Χ., Εμπειρική Εγκληματολογία, δεύτερη έκδοση (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004), σελ.173-178.

⁸⁴ Άρθρο 296 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁸⁵ Άρθρο 282 παρ.3α Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁸⁶ Άρθρο 282 παρ.3β Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁸⁷ Άρθρο 282 παρ.4α Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» φυγόποινος ή ένοχος απόδρασης κρατουμένου ή παραβίασης περιορισμών διαμονής ή από προηγούμενες αμετάκλητες καταδίκες του προκύπτει ενδεχόμενο τέλεσης νέων εγκλημάτων ή ακόμα στις περιπτώσεις που η πράξη για την οποία κατηγορείται είναι κακουργηματικής φύσης με επαπειλούμενη ποινή ισόβιας κάθειρξης ή πρόσκαιρης κάθειρξης μέχρι είκοσι έτη, ή πρόκειται για κατ'εξακολούθηση τελεσθέν έγκλημα ή με μεγάλο αριθμό παθόντων ή έγκλημα στα πλαίσια τρομοκρατικής ή εγκληματικής οργάνωσης⁸⁸.

Βάσει των ανωτέρω δεδομένων που θέτει ο νόμος, ο εισαγγελέας καλείται, συνεκτιμώντας αυτά και φιλτράροντάς τα με τις προσωπικές του αντιλήψεις, στερεοτυπικής φύσης σε κάποιες περιπτώσεις, να αποφασίσει την άσκηση ποινικής δίωξης, και την επιβολή περιοριστικών όρων ή προσωρινής κράτησης. Ειδικότερα στα ζητήματα προσωρινής κράτησης, είναι προφανές πως ο εισαγγελέας και ο ανακριτής εκτιμούν στοιχεία της προσωπικότητας των δραστών, με αποτέλεσμα άτομα που ανήκουν σε ομάδες περιθωρίου, που ανήκουν σε χαμηλές κοινωνικοοικονομικές τάξεις ή είναι φτωχά και περιθωριοποιημένα, ή ακόμα και οι αλλοδαποί, να θεωρούνται πιο εύκολα ύποπτοι φυγής, παρόλο που δεν έχουν ούτε τα οικονομικά μέσα ούτε τη δυνατότητα να διαφύγουν με ευκολία, περαιτέρω δε είναι οι ομάδες εκείνες που κατά κύριο λόγο δεν έχουν γνωστή διαμονή και για το λόγο αυτό θεωρούνται ύποπτοι φυγής⁸⁹.

Περαιτέρω δε, ακόμα και σε περιπτώσεις κατηγορουμένων για πλημμεληματικές πράξεις, εφόσον δεν τηρηθούν οι επιβληθέντες περιοριστικοί όροι (για παράδειγμα δεν καταβληθεί η ορισθείσα εγγύηση), είναι δυνατή η αντικατάστασή τους με προσωρινή κράτηση⁹⁰. Η επιβάλλεται προσωρινή κράτηση ευθύς εξαρχής σε κάποιες περιπτώσεις, καθώς η ένδεια του κατηγορουμένου δημιουργεί τεκμήριο αδυναμίας πληρωμής οποιασδήποτε επιβληθείσας εγγύησης. Επομένως, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει συσχέτιση των οικονομικών δυνατοτήτων του εκάστοτε κατηγορουμένου, με την επιβολή σε αυτόν προσωρινής κράτησης⁹¹.

Προκύπτει, επομένως, πως και κατά τη διάρκεια της προδικασίας, η συνολική προσωπικότητα των υπόπτων και εν συνεχεία κατηγορουμένων, και εξωνομικοί παράγοντες όπως η ηλικία, η κοινωνική τάξη, η οικονομική κατάσταση, η καταγωγή αυτών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τόσο στην άσκηση της ποινικής δίωξης (κατά συνέχεια την απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου) όσο και στην επιβολή περιοριστικών όρων. Σύμφωνα με τις εγκληματολογικές έρευνες, τίθενται ζητήματα επιλεκτικότητας και στο στάδιο της προδικασίας, καθώς και πάλι, όπως και στην αστυνομική διερεύνηση, άτομα από

⁸⁸ Άρθρο 282 παρ.4β Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁸⁹ Σορβατζιώτη, Δ., Η "φτώχεια" της δικαιοσύνης (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ, 2011), σελ. 105 – 106 - Κουκουτσάκη, Α. (2014), «Κοινωνικός έλεγχος: Κοινωνιολογικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις των τιμωρητικών συστημάτων», διαθέσιμο στο: <https://crimevsocialcontrol.blogspot.com/search/label/%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1?updated-max=2015-08-06T13:28:00%2B03:00&max-results=20&start=9&by-date=false>.

⁹⁰ Άρθρο 282 παρ.5 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁹¹ Σορβατζιώτη, Δ., Η "φτώχεια" της δικαιοσύνης (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ, 2011), σελ. 106 – 107.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» ομάδες περιθωριακές (ρομά, αλλοδαποί, τοξικομανείς) αποκτούν, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, ευχερέστερα την ιδιότητα του κατηγορουμένου, και τους επιβάλλεται με μεγαλύτερη ευκολία προσωρινή κράτηση αντί περιοριστικών όρων. Δεν καθίσταται βέβαια σαφής ο βαθμός και η έκταση που ισχύει κάτι τέτοιο, ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί αν όντως πρόκειται για διαδικασία επιλεκτική και όχι κρίσης εντός των πλαισίων της διακριτικής ευχέρειας των εισαγγελέων, με την αντίστοιχη συνεκτίμηση των δεδομένων που αξιολογεί, μεταξύ των οποίων προφανώς περιλαμβάνεται και η προσωπικότητα του υπόπτου/κατηγορουμένου.

Ακόμα και στα πλαίσια της ακροαματικής διαδικασίας γίνονται αντιληπτοί εξω-νομικοί παράγοντες, όπως χαρακτηριστικά των διαδίκων σαν εκείνα που έχουν προαναφερθεί, αλλά και ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά των δικαστικών λειτουργών που αφορούν τη συγκρότησή τους ως προσωπικότητες⁹². Μέσω της επιλεκτικότητας της διαδικασίας αυτής φιλτράρεται και η διαδικασία στο ακροατήριο, που θα εξεταστεί και στη συνέχεια.

ε. Κύρια διαδικασία και επιμέτρηση ποινής – Επιλεκτικότητα κατά την απονομή της δικαιοσύνης

Ως προς το στάδιο της κύριας επ' ακροατηρίω διαδικασίας και της απονομής της δικαιοσύνης επισημαίνουμε τα εξής:

Οι δικαστές, σύμφωνα με το νόμο, έχουν, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, την υποχρέωση να αναζητήσουν «την ουσιαστική αλήθεια», και να πράξουν τούτο «ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής τους και οδηγούμενοι από την απροσωπόληπτη κρίση που προκύπτει από τις συζητήσεις και που αφορά την αλήθεια των πραγματικών γεγονότων, την αξιοπιστία των μαρτύρων και την αξία των άλλων αποδείξεων.»⁹³, εκτιμώντας, δηλαδή, κατά τρόπο ελεύθερο, όλα εκείνα τα στοιχεία που υποπίπτουν στην αντίληψή τους, και τα οποία δύναται να οδηγήσουν πέραν πάσης αμφιβολίας σε απόλυτα αδιαμφισβήτητο και σαφές συμπέρασμα αναφορικά με την εκάστοτε εξετασθείσα από το δικαστήριο υπόθεση, χωρίς κάποια από εκείνα τα στοιχεία (ούτε ακόμα και η τυχόν ομολογία του υπόπτου – κατηγορουμένου) να καθίστανται δεσμευτικά για αυτούς. Αντιδιαστέλλεται, κατά συνέπεια, η αρχή της ουσιαστικής αλήθειας, από την αρχή της «τυπικής» αλήθειας, που αφορά ως επί το πλείστον τις πολιτικές δίκες, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο ιδιωτικές διαφορές, η διαδικασία τους εγείρεται κατόπιν πρωτοβουλίας των διαδίκων και κατ' ουσίαν έρχονται να αποτυπώσουν την αλήθεια των ιδίων των διαδίκων, όπως αυτή εισφέρεται στην εκάστοτε πολιτική δίκη. Η αρχή αυτή ισχύει σε ποινικές δίκες κυρίως των χωρών του αγγλοσαξωνικού δικαίου, εν αντιθέσει με την ηπειρωτική Ευρώπη, όπου η αρχή «της ηθικής απόδειξης» καθιερώθηκε ιστορικά με στόχο την αποφυγή των «δεσμευτικών νομικών αποδείξεων», οι

⁹² Βιδάλη Σ., Ο Εισαγγελέας στο Ακροατήριο, στο The Art of Crime, 9/2020, σελ.2.

⁹³ Άρθρο 177 Ποινικού Κώδικα.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» οποίες λαμβάνονταν με αμφίβολες μεθόδους. Η ουσιαστική αλήθεια αναζητείται χωρίς να θίγονται σε καμία περίπτωση άλλα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, το αντίθετο μάλιστα, είναι προαπαιτούμενο η διαδικασία αυτή να θέτει ως κύριο άξονα την προάσπιση της ευρύτατης και συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της προστασίας της ανθρώπινης αξίας. Άλλωστε, για αυτό ακριβώς το λόγο, σε ολόκληρη την ποινική διαδικασία υφίσταται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου («κάθε πρόσωπο τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι να αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του»). Προς το σκοπό αυτό, της προστασίας της ανθρώπινης αξίας, κατατείνουν επιπροσθέτως τόσο η «αρχή της δικαστικής ακρόασης» (Σ20 παρ.1) όσο και η «αρχή της δίκαιης δίκης». Η δεύτερη έχει κατοχυρωθεί νομικά στο άρθρο 6 παρ.1 της Ε.Σ.Δ.Α., και σύμφωνα με αυτή, σε κάθε δίκη θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις (τήρηση του συνόλου των δικαιωμάτων των διαδίκων και των υποχρεώσεων των δικαιοδοτικών οργάνων, και παράλληλα εξασφάλιση και της τήρησης της «αρχής της ισότητας των όπλων»). Επιπροσθέτως δε, θα πρέπει κάθε δικαστικής απόφαση στην οποία καταλήγει η εκάστοτε δίκη, να έχει πλήρη, «ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία», δεδομένου ότι με αυτήν καταλύεται το τεκμήριο της αθωότητας του υπόπτου-κατηγορουμένου και περιορίζονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα δικαιώματά του⁹⁴.

Βάσει των ανωτέρω, στα πλαίσια της ακροαματικής διαδικασίας οι δικαστικοί λειτουργοί, εφαρμόζοντας την αρχή της ηθικής απόδειξης και τη διακριτική τους ευχέρεια, οδηγούνται σε προτάσεις (οι εισαγγελείς) ή έκδοση αποφάσεων (οι δικαστές) επηρεασμένοι και από εξω-νομικούς παράγοντες, όπως αυτοί που έχουν ήδη αναφερθεί ανωτέρω⁹⁵.

Κατά τη διαδικασία επιμέτρησης της ποινής, ο ίδιος ο νόμος προβλέπει διαφοροποιημένη ποινική αντιμετώπιση απέναντι στους ήδη καταδικασθέντες δράστες. Ο Ποινικός Κώδικας, στο άρθρο 79, όπως αυτό ίσχυε στην αρχική του μορφή ήδη από το 1951, προβλέπει πώς «2. Για την εκτίμηση της βαρύτητας του εγκλήματος το δικαστήριο αποβλέπει: α) στη βλάβη που προκάλεσε το έγκλημα ή τον κίνδυνο που προκάλεσε, β) στη φύση, το είδος και το αντικείμενο του εγκλήματος, καθώς επίσης και σε όλες τις περιστάσεις χρόνου, τόπου, μέσων και τρόπου που συνόδευαν την προπαρασκευή ή την εκτέλεσή του, γ) στην ένταση του δόλου ή στο βαθμό της αμέλειας του υπαιτίου.3. Κατά την εκτίμηση της προσωπικότητας του εγκληματία το δικαστήριο σταθμίζει ιδίως το βαθμό της εγκληματικής διάθεσης που εκδήλωσε ο υπαίτιος κατά την πράξη. Για να τον διαγνώσει με ακρίβεια εξετάζει α) τα αίτια που τον ώθησαν στην εκτέλεση του εγκλήματος, την αφορμή που του δόθηκε και το σκοπό που επιδίωξε, β) το χαρακτήρα και το βαθμό της ανάπτυξής του γ) τις ατομικές και κοινωνικές περιστάσεις και την προηγούμενη ζωή του δ) τη διαγωγή του κατά τη διάρκεια της πράξης και μετά την πράξη ιδίως τη μετάνοια που επέδειξε και την προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του»). Σύμφωνα με την τροποποίηση δε με το Ν.4619/2019, η παράγραφος 3 έλαβε την εξής μορφή: «3. Για την εκτίμηση του βαθμού ενοχής του υπαιτίου, το δικαστήριο εξετάζει: α) την ένταση του δόλου ή το βαθμό της αμέλειάς του, β) τα αίτια που τον ώθησαν στην εκτέλεση του εγκλήματος, την αφορμή που του δόθηκε και τον σκοπό που επιδίωξε, γ) τον χαρακτήρα του και

⁹⁴ Καρράς Αργ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, δεύτερη έκδοση (Αθήνα – Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ.Σάκουλα, 1998), σελ. 47-51.

⁹⁵ Βιδάλη Σ., Ο Εισαγγελέας στο Ακροατήριο, στο The Art of Crime, 9/2020, σελ.2.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» τον βαθμό της ανάπτυξής του που επηρέασαν την πράξη, δ) τις ατομικές και κοινωνικές περιστάσεις και την προηγούμενη ζωή του στο μέτρο που σχετίζονται με την πράξη, ε) τον βαθμό της δυνατότητας και της ικανότητάς του να πράξει διαφορετικά, στ) τη διαγωγή του κατά τη διάρκεια της πράξης και μετά την πράξη και ιδίως τη μετάνοια που επέδειξε και την προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του.». Το άρθρο διατηρεί την αυτή μορφή μέχρι και σήμερα, μετά τη νέα τροποποίηση με το Ν.5090/2024. Τίθενται, επομένως, από πλευράς του νομοθέτη, ο οποίος κατ'ουσίαν υιοθετεί την «ενωτική θεωρία», δύο θεμελιώδεις παράμετροι όσον αφορά την επιμέτρηση της ποινής: «η βαρύτητα του εγκλήματος και η προσωπικότητα του εγκληματία». Βάση της «ενωτικής θεωρίας» είναι ο συγκερασμός προηγούμενων θεωριών και συγκεκριμένα της θεωρίας της γενικής πρόληψης και της θεωρίας της ειδικής πρόληψης, που ως κύριους στόχους έχουν τόσο να διασφαλίσουν την κοινωνική ευημερία όσο και να επανεντάξουν τον καταδικασθέντα στην κοινωνία, τάση, η οποία είχε κυρίαρχο χαρακτήρα κατά τις πρώτες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα στον ευρωπαϊκό χώρο⁹⁶. Η εφαρμογή των ανωτέρω παραμέτρων πραγματώνεται μέσω της διακριτικής ευχέρειας και μεταχείρισης από πλευράς δικαστών και εισαγγελέων, που είναι οι εφαρμοστές των νόμων, των οποίων, όμως, οι αποφάσεις ως προς το ζήτημα αυτό της επιμέτρησης, όχι μόνο λαμβάνονται σε συντομότερο χρονικό διάστημα από όσο θα περίμενε κάποιος και υπό συνθήκες χρονικής πίεσης, όχι μόνο λαμβάνονται χωρίς να υπάρχουν στοιχειώδεις γνώσεις ανθρωπιστικών σπουδών από πλευράς των δικαστικών λειτουργών, αλλά και δεν αποκλείεται να λαμβάνονται επηρεασμένες από κάποια από τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν στις περιπτώσεις των αστυνομικών αρχών, όπως πχ βάσει στερεοτυπικών κριτηρίων (πχ. φύλο, εθνικότητα, ηλικία καταδικασθέντος) ή επηρεασμένες από γενικότερο κλίμα ηθικών πανικών της δεδομένης κοινωνικοοικονομικής συγκυρίας, ή ακόμα και από τον ίδιο τον ψυχισμό των δικαστών, τις πεποιθήσεις και τα προσωπικά τους βιώματα, ακόμα και από τον τόπο στον οποίο ασκούν το λειτούργημά τους, μπορεί όμως να επηρεάζονται και από άλλους παράγοντες, όπως η πολιτική διαφθορά, η παρέμβαση στο έργο της δικαιοσύνης ή η χειραγωγή εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας. Η δικαστική απόφαση, εν τέλει, και κυρίως η επιμέτρηση της ποινής, όπως και η επιβολή της προσωρινής κράτησης για την οποία έγινε λόγος στην προηγούμενη ενότητα, καθορίζονται ως ένα βαθμό (ποιο βαθμό όμως, δεν προκύπτει από τις έρευνες και τα εξεταζόμενα δεδομένα) και από παραμέτρους εξωνομικές, που εντοπίζονται εκτός νομικών διατάξεων⁹⁷.

⁹⁶ Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010), σελ.198.

⁹⁷ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.83 - Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010), σελ.195 – Κουράκης Ν., Παπαθανασόπουλος Ευστ., Κόκκορη Φ., Χαϊνάς Ευαγγ., «Η επιμέτρηση της ποινής και τα προκύπτοντα πλαίσια συνήθων ποινών στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική» σε περιοδικό *Εγκληματολογία* (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1-2/2005), σελ. 9 – 10.

στ. Καταδίκη – Επιλεκτικότητα του σωφρονιστικού συστήματος

Σε αρκετές περιπτώσεις, όπως προαναφέρθηκε, η καταδίκη εξαρτάται και από κάποια εξω-ποινικά δεδομένα, που σχετίζονται με την κοινωνικο-οικονομική θέση του κατηγορουμένου και αντικατοπτρίζουν ενδεχόμενες στερεοτυπικές αντιλήψεις. Σε μεγάλο ποσοστό οι καταδικαστικές ποινές και κυρίως αυτές που αφορούν εγκλεισμό σε σωφρονιστικά καταστήματα, δεν επιδέχονται αναστολής, επιβάλλονται σε κατηγορούμενους που ανήκουν στο κοινωνικό και οικονομικό περιθώριο, κυρίως δε σε μετανάστες και χρήστες ναρκωτικών ουσιών, το ποσοστό των οποίων επί συνόλου εγκλεισθέντων στις φυλακές, σύμφωνα με επίσημες καταγραφές του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ανέρχεται περί το 92%. Ο δε εγκλεισμός αυτός δημιουργεί συνθήκες περαιτέρω περιθωριοποίησης, καθώς στιγματίζει τους καταδικασθέντες και τους αποστερεί από την κοινωνική πραγματικότητα. Στα πλαίσια δε του εγκλεισμού επιτείνονται και ενισχύονται οι κάθε είδους ανισότητες, με την καθημερινότητα των σωφρονιστικών καταστημάτων να δημιουργούν συνθήκες που ευνοούν την αναπαραγωγή της φτώχειας και της ανασφάλειας, λόγω και της διαρκούς χειροτέρευσης των συνθηκών διαβίωσης σε αυτά⁹⁸.

Ειδικότερα δε την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η επιδείνωση του περιβάλλοντος των φυλακών ήταν μεγαλύτερη από ποτέ και αυτό ως κύρια απόρροια των περικοπών των δημοσίων δαπανών που αφορούσαν το σωφρονιστικό σύστημα. Η δε οικονομική ανασφάλεια είναι ένας από τους κύριους παράγοντες που οδηγούν σε μια, σε μεγαλύτερο βαθμό, τιμωρητική μεταχείριση των φυλακισμένων⁹⁹. Κι ενώ για την έκτιση ποινής θα πρέπει να συνδυάζονται τα εξής δύο πρότυπα όσον αφορά την αντεγκληματική πολιτική, το προνοιακό και το δικαϊκό, το μεν πρώτο με σκοπό τη διαπαιδαγώγηση και επανένταξη του κρατουμένου στην κοινωνία, το δε δεύτερο όσον αφορά τα δικαιώματα του κρατουμένου και τον σεβασμό σε αυτά¹⁰⁰, εν τούτοις η ανωτέρω οικονομική κρίση, που έχει ως περαιτέρω αποτέλεσμα την υποστελέχωση των σωφρονιστικών καταστημάτων, την έλλειψη επιμόρφωσης των υπαλλήλων, τις περιορισμένες δομές, οδηγεί σε περαιτέρω διαχωρισμό των κρατουμένων και ενίσχυση των ανισοτήτων μεταξύ τους. Συγκεκριμένα, η ανθρωπομορφολογία των φυλακών, με μεγαλύτερο ποσοστό των κρατουμένων να είναι αλλοδαποί, κατά κύριο λόγο άποροι και στερούμενοι ενδεχόμενου κοινωνικού δικτύου, σε συνδυασμό με τα ανωτέρω, δημιουργεί προβλήματα στην αλληλεπίδραση μεταξύ των κρατουμένων, που στερούνται στοιχειώδους βιοτικού χώρου, αλλά και δυσκολεύονται ακόμα και στη μεταξύ τους επικοινωνία, αλλά και στη μεταχείρισή τους από τους σωφρονιστικούς

⁹⁸ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.83 – 85 - Κουράκης Ν., Παπαθανασόπουλος Ευστ., Κόκκορη Φ., Χαϊνάς Ευαγγ., «Η επιμέτρηση της ποινής και τα προκύπτοντα πλαίσια συνήθων ποινών στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική» σε περιοδικό *Εγκληματολογία* (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1-2/2005), σελ. 10.

⁹⁹ Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ.85 – Βαρβατάκος, «Χώροι κράτησης και ανθρωπιστική κρίση», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2384 – 2385.

¹⁰⁰ Κουράκης Ν., Κοινωνική Δικαιοσύνη. Μεταλλάσσοντας τις προκλήσεις σε ευκαιρίες (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα), σελ. 251-254.

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» υπαλλήλους, που αδυνατούν να γεφυρώσουν αυτό το χάσμα¹⁰¹. Σε αντιδιαστολή, οι κρατούμενοι, ιδίως, του λευκού κολάρου, παρά το αρχικό σοκ, καταφέρνουν να προσαρμοστούν στο περιβάλλον των φυλακών, διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους κρατούμενους, με τους οποίους βέβαια διατηρούν καλές σχέσεις, όπως και με τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, διατηρούν σχέσεις με τον κοινωνικό τους ιστό εκτός φυλακής, ενώ, κυρίως λόγω της μόρφωσης που διαθέτουν, απασχολούνται σε προνομιούχες θέσεις, όπως θέσεις που σχετίζονται με χρήματα¹⁰².

Λόγω όλων των ανωτέρω, είναι προφανές, και μάλιστα με μεγαλύτερη σαφήνεια από ό,τι στα προηγούμενα στάδια, η διακριτή θέση των κρατουμένων μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα ανάλογα με την προσωπικότητά τους, τη μόρφωση ή την καταγωγή και την κοινωνική θέση τους. Και πάλι τα άτομα που ανήκουν στο κοινωνικό περιθώριο (τοξικομανείς, ρομά) ή οι μετανάστες, τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης σε σχέση με καταδικασμένους για εγκλήματα του λευκού κολάρου, που φέρουν διαφορετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και ανήκουν σε άλλη κοινωνικο-οικονομική τάξη. Αυτό το γεγονός δε, έχει αντίκτυπο ακόμα και στην περίπτωση χορήγησης αδειών, όπου κύριος παράγοντας που εκτιμάται είναι η προσωπικότητα του κρατουμένου, αλλά εξετάζονται ομοίως και οι κοινωνικοί δεσμοί αυτού, καίτοι ο ίδιος ο σωφρονιστικός κώδικας ορίζει ρητά το αντίθετο στο άρθρο 52 αυτού¹⁰³.

ζ. Επιλεκτικότητα στα εγκλήματα διαφθοράς

Όσον αφορά ζητήματα επιλεκτικότητας σε εγκλήματα διαφθοράς, επισημαίνουμε τα εξής:

Τα εγκλήματα διαφθοράς ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία των εγκλημάτων λευκού κολάρου. Η έννοια της εγκληματικότητας του λευκού κολάρου εμφανίστηκε αρχικά στη διεθνή βιβλιογραφία από τον E.Sutherland το 1939. Ερευνώντας τα εγκλήματα των ισχυρών,

¹⁰¹ Βαρβατάκος, «Χώροι κράτησης και ανθρωπιστική κρίση», σε *Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2390 – 2391.

¹⁰² Κασάπογλου, Α., «Οικονομική κρίση και κρατούμενοι για οικονομικά εγκλήματα και εγκλήματα του λευκού κολάρου: Οι επιδράσεις του εγκλεισμού στην κοινωνική τους ταυτότητα», σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 2571-2576.

¹⁰³ Άρθρο 52 παρ.4 Σωφρονιστικού Κώδικα «Μόνη η ιδιότητα του αλλοδαπού, του αστέγου ή του στερουμένου οικογενείας δεν αποκλείει τη χορήγηση αδείας. Ειδικοί περιοριστικοί όροι μπορεί να τεθούν στις παραπάνω κατηγορίες από το αρμόδιο όργανο για την επίβλεψή τους από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής. Όταν αυτό δεν είναι δυνατόν, η παρακολούθηση του καταδίκου μπορεί να γίνεται με καταγραφή της γεωγραφικής θέσης του, μέσω συστήματος ηλεκτρονικής επιτήρησης από την αρμόδια αρχή με τήρηση σχετικού αρχείου. Για την εφαρμογή του όρου αυτού απαιτείται η συναίνεση του καταδίκου.».

επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.»

ο Sutherland έκανε αναφορά των εγκλημάτων των αξιοσέβαστων, «..της τάξης με τα λευκά περιλαίμια..». Διατυπώθηκαν στην πάροδο των ετών διαφορετικές απόψεις για το αν μια πράξη χαρακτηρίζεται ως «έγκλημα λευκού κολάρου» λόγω του είδους της πράξης ή των χαρακτηριστικών του δράστη¹⁰⁴. Στην ουσία τα εγκλήματα του λευκού κολάρου εξ ορισμού διαπράττονται από άτομα ενός συγκεκριμένου ανώτερου κοινωνικό status, που απασχολούνται σε συγκεκριμένων μορφών επαγγέλματα, και τα διαπράττουν σε άμεση συνάρτηση την επαγγελματική τους δραστηριότητα¹⁰⁵.

Έχοντας τα ανωτέρω χαρακτηριστικά, τα εγκλήματα διαφθοράς στερούνται θεατότητας σε σχέση με άλλες μορφές εγκληματικότητας. Αποτέλεσμα αυτού είναι η δυσκολία των δικαστικών αρχών να λάβουν γνώση της συγκεκριμένης μορφής εγκληματικότητας και ως εκ τούτου να προβούν σε άσκηση διώξεων για τις πράξεις που τη συνιστούν. Περαιτέρω δε, η απουσία θεατότητας, σε συνδυασμό με την έλλειψη μορφών βίας στα εγκλήματα διαφθοράς, προκαλεί μεν ζημιά, η οποία χαρακτηρίζεται από χρονική διάρκεια, αλλά δεν έχει άμεσο αντίκτυπο στα άτομα, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται κατά άμεσο τρόπο την προκληθείσα βλάβη. Άλλωστε και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, δε δίνουν τη διάσταση που οφείλουν σε αυτής της μορφής τα εγκλήματα, είτε γιατί δεν είναι σε θέση να τη διαχειριστούν ειδησεογραφικά είτε γιατί έχουν εξαρτήσεις από επιχειρηματικά ή άλλου τύπου συμφέροντα¹⁰⁶. Αλλά και όσον αφορά τη δικαιοσύνη, η διαφθορά απαντάται με περιπτώσεις απευθείας δωροδοκίας δικαστικών λειτουργών (δικαστών και εισαγγελέων), αλλά και κατά τη διάρκεια της διαδικασίας απαντάται στο στάδιο της ποινικής δίωξης και της έναρξης των ποινικών διαδικασιών, αλλά και στο στάδιο της νομοθέτησης, ως συνέπεια σχέσεων διαφθοράς ανάμεσα σε πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες (άρα και παραγωγής νομοθετημάτων ευνοϊκών υπέρ συγκεκριμένων συμφερόντων) και εν συνόλω ως διαδικασία εκμετάλλευσης κάθε πιθανής δυσλειτουργίας του συνολικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης¹⁰⁷. Είναι άλλωστε προφανές, από όσα έχουν αναλυθεί ανωτέρω, ότι οι δράστες των εγκλημάτων λευκού κολάρου δε διαθέτουν τα χαρακτηριστικά που προκαλούν ηθικούς πανικούς ή διαδραματίζουν ως ένα βαθμό ρόλο στην αυστηρότερη δικαιοδοτική κρίση στα πλαίσια της διακριτικής ευχέρειας των δικαστικών λειτουργών, ή αντιμετώπισης από το σωφρονιστικό σύστημα, λόγω της κοινωνικο-οικονομικής τους θέσης και κατάστασης.

¹⁰⁴ Green St., The concept of White Collar Crime in Law and Legal Theory, (Buffalo Criminal Law Review, 8(1), 2004), 105, 108.

¹⁰⁵ Γεωργούλας Στ., «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα» σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), σ.σ. 41 - Green St., The concept of White Collar Crime in Law and Legal Theory, (Buffalo Criminal Law Review, 8(1), 2004), 109.

¹⁰⁶ Βασιλάντωνοπούλου, Β., «Λευκά κολάρια» και οικονομικό έγκλημα. Κοινωνική βλάβη και αντεγκληματική πολιτική, (Αθήνα, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, 2014), σελ. 54-56.

¹⁰⁷ Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), σελ. 187.

Ε. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω οφείλουμε να επισημάνουμε τα εξής:

Η διαφθορά είναι ένα φαινόμενο διαχρονικό, μια κατηγορία συμπεριφορών και διαδικασιών που καταλύουν τις κοινωνικές νόρμες και τους ποινικούς κανόνες, και έχει άμεση εξάρτηση από το περιβάλλον, κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικό, στο οποίο εμφανίζεται και αναπτύσσεται. Εύλογα σε μια περίοδο έντονης οικονομικής κρίσης, όπως αυτή που ακολούθησε από την ένταξη της Ελλάδας σε διαδικασίες επιτήρησης, η διαφθορά εξελίσσεται και αποκτά διαφορετική δυναμική και ένταση, με αποτέλεσμα η νομοθεσία, που οφείλει να μη μένει αμέτοχη στις περιπτώσεις αυτές, να εξελίσσεται αντίστοιχα για να είναι σε θέση να αντιμετωπίζει τα νέα δεδομένα.

Ειδικότερη κατηγορία εγκλημάτων διαφθοράς είναι εκείνα που αφορούν πολιτικά πρόσωπα, για τον περιορισμό των οποίων έχουν ασχοληθεί ακόμα και οργανισμοί όπως η GRECO, και τα οποία διαφοροποιούνται και ως προς τις εγκληματικές τους υποστάσεις από τα συνήθη εγκλήματα διαφθοράς, αλλά και ως προς τις διαδικασίες καταστολής και ποινικού κολασμού τους. Και ενώ ίσως φαίνεται ότι πρόκειται για μια διακριτή μορφή μεταχείρισης των πολιτικών προσώπων σε σχέση με τους υπόλοιπους Έλληνες πολίτες, εν τούτοις δε γίνεται να παραγνωρίσουμε πως η δικαιολογητική βάση αυτής της διαφοροποίησης στην αντιμετώπιση των πολιτικών προσώπων είναι απόλυτα σαφής και έγκειται στο να μπορούν να ασκούν απερίσπαστα το έργο που τους έχει ανατεθεί, χωρίς να καθίστανται έρμαιο δικομανών ή πολιτικών και ιδεολογικών αντιπάλων ή δυσареστημένων για τον οποιοδήποτε λόγο πολιτών, και να αναγκάζονται να απολογούνται αναφορικά με προδήλως αβάσιμες κατηγορίες.

Υπάρχουν όμως διαφοροποιήσεις στη μεταχείριση των πολιτών από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα; Είναι υπαρκτή η λεγόμενη επιλεκτικότητα αυτού; Εγκληματολογικές μελέτες και καταγραφές κατατείνουν σε μια καταφατική απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα. Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος είναι υπαρκτό φαινόμενο και βάλλει κατά κύριο λόγο κατά των κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερων ομάδων και των ατόμων που ανήκουν στο κοινωνικό περιθώριο. Αυτό που πρέπει όμως να ληφθεί σοβαρά υπόψη είναι πως τα φαινόμενα αυτά δεν αποτελούν τον κανόνα. Και μάλιστα δεν εμφανίζονται με τον ίδιο βαθμό και στην ίδια έκταση σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Βάσει νόμων και επιταγών του Συντάγματος, όλοι είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, και όλοι έχουν δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη (ενδεικτικοί οι θεσμοί των αυτεπαγγέλτως διοριζόμενων συνηγόρων όπου είναι υποχρεωτική η παράσταση διά συνηγόρου και οι κατηγορούμενοι δεν μπορούν να εξασφαλίσουν νομικό παραστάτη, αλλά και της νομικής βοήθειας, που εξασφαλίζει νομική συνδρομή σε πρόσωπα που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα). Δεν πρέπει να συγχέουμε εξάλλου τη διακριτική ευχέρεια των δικαστικών λειτουργών κατά την άσκηση του λειτουργήματός τους, με ζητήματα επιλεκτικότητας, δεδομένου ότι κάθε υπόθεση είναι διαφορετική ως προς όλα τα δεδομένα της (πραγματικά περιστατικά, εμπλεκόμενα πρόσωπα, προσωπικότητα δραστών κλπ) και η έλλειψη γνώσης

ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.»

αυτών καθώς και του συνόλου των στοιχείων εκάστης συνταχθείσας δικογραφίας, μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένα και αυθαίρετα συμπεράσματα ως προς την ενδεχόμενη ύπαρξη επιλεκτικής συμπεριφοράς. Ακόμα και εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων, η αντιμετώπιση των κρατουμένων δεν εξαρτάται μόνο από την προσωπικότητα αυτών, αλλά και από την προσωπικότητα και το επίπεδο εκπαίδευσης των σωφρονιστικών υπαλλήλων. Ο προσφορότερος τρόπος αντιμετώπισης της έρευνας περί ύπαρξης του φαινομένου της επιλεκτικότητας θα ήταν εν τέλει η εξέταση ανά στάδιο της ποινικής διαδικασίας και η αξιολόγηση ενός εκάστου σταδίου με τα δεδομένα που προκύπτουν σε αυτό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματολογία, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004)

Αλοσκόφης Ουιλ., Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis σε *Crime Times*, τεύχος 15, Μάρτιος 2021

Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, St., «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα»: απρόθυμοι παραβάτες στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019)

Βαρβαράκος Ν., «Χώροι κράτησης και ανθρωπιστική κρίση», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος*, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2381 – 2404

Βασιλαντωνοπούλου, Β., «Λευκά κολάρα» και οικονομικό έγκλημα. Κοινωνική βλάβη και αντεγκληματική πολιτική, (Αθήνα, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, 2014)

Βιδάλη Σ., Ο Εισαγγελέας στο Ακροατήριο, στο *The Art of Crime*, 9/2020

Βιδάλη Σ., Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2017)

Γασπαρινάτου Μ., «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», σε *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α' Τόμος*, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2044 – 2068

Γεωργούλας Στ., «Από το έγκλημα του λευκού κολάρο στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα» σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), σ.σ. 41-61

Διονυσοπούλου Α., Η αποδεικτική αξιοποίηση των τυχαίων ευρημάτων στην ποινική διαδικασία (Αντ.Σάκκουλας, 2009)

Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών, Μικρομεσαίοι. Φοροάμυνα ή φοροδιαφυγή; (<https://www.eea.gr/arthra-eea/mikromesaioi-foroamyna-i-forodiatfygi>) , 2013

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, «Πώς αξιοποίησε η ΕΕ τα διδάγματα από τη χρηματοπιστωτική κρίση και την κρίση δημόσιου χρέους της περιόδου 2008-2012», 2020

Ζαραφονίτου Χ., Εμπειρική Εγκληματολογία, δεύτερη έκδοση (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004)

ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» Ζαραφωνίτου Χ., «Η ορθολογικοποίηση των ποινικών κυρώσεων ως απάντηση στον 'ποινικό λαϊκισμό'», εισήγηση, στα πλαίσια του θέματος «Νομικές και Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της ποινής» στο Αμφιθέατρο Σ.Καράγιωργα II, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2013

Ζαραφωνίτου Χ., Κριτική προσέγγιση των ηθικών πανικών, Συνήγορος του Πολίτη, Ηθικοί πανικοί, έξουσία και δικαιώματα-Σύγχρονες προσεγγίσεις, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2015)

Καρράς Αργ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, δεύτερη έκδοση (Αθήνα – Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, 1998)

Καρύδης Β., Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα, Ηθικοί Πανικοί Ποινική Δικαιοσύνη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010)

Κασάπογλου, Ά., «Οικονομική κρίση και κρατούμενοι για οικονομικά εγκλήματα και εγκλήματα του λευκού κολάρου: Οι επιδράσεις του εγκλεισμού στην κοινωνική τους ταυτότητα», σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης-Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 2551-2586

Καψάσκης Β., Η Οδύσσεια των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα (www.lifo.gr/now/greece/i-odysseia-ton-mikron-epiheiriseon-stin-ellada), 2019

Κοσμάτος Κ., «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 390-405

Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα εκδόσεις ΕΑΠ, 2019)

Κουκουτσάκη, Α. (2014), «Κοινωνικός έλεγχος: Κοινωνιολογικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις των τιμωρητικών συστημάτων», διαθέσιμο στο: <https://crimevssocialcontrol.blogspot.com/search/label/%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1?updated-max=2015-08-06T13:28:00%2B03:00&max-results=20&start=9&by-date=false>

Κουράκης Ν., Κοινωνική Δικαιοσύνη. Μεταλλάσσοντας τις προκλήσεις σε ευκαιρίες (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα)

Κουράκης Ν., Παπαθανασόπουλος Ευστ., Κόκκορη Φ., Χαϊνάς Ευαγγ., «Η επιμέτρηση της ποινής και τα προκύπτοντα πλαίσια συνήθων ποινών στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική» σε περιοδικό *Εγκληματολογία* (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1-2/2005)

Λαμπροπούλου Ε., Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999)

ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.» Λεγκός Ηλ. – Βλάχου Π., Ανάλυση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις προοπτικές των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Οικονομική Ανάλυση και Αγορές, όμιλος Τράπεζας Πειραιώς, 2014)

Παναγιωτόπουλος Ν.- Schultheis Fr., Η οικονομία της αθλιότητας-Ελλάδα 2010-2015 (Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2015)

Παπαδαμάκης Αδάμ, Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019)

Παραράς Ιωάννης, Το κατ' άρθρο 62 του Συντάγματος ακαταδίωκτο του βουλευτή υπό το πρίσμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ

Ράικος Δημήτριος, Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2006)

Σορβατζιώτη, Δ., Η "φτώχεια" της δικαιοσύνης (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ, 2011)

Σταμούλη Ειρ., «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», σε Βιδάλη Σ., Κουλούρη Ν., Παπαχαράλαμπους Χ., *Εγκλήματα των ισχυρών, Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: εκδόσεις ΕΑΠ, 2019)

Χουλιάρας, Α. (2021), «Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα», σε The Art of Crime, τεύχος Νοεμβρίου, διαθέσιμο στο: <https://theartofcrime.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9/>

Greco, Πέμπτος Κύκλος Αξιολόγησης – Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου, Έκθεση Αξιολόγησης – Ελλάδα (Στρασβούργο, 29 Νοεμβρίου – 3 Δεκεμβρίου 2021)

Greco, Έκθεση ad hoc για την Ελλάδα (Στρασβούργο, 6 Δεκεμβρίου 2019)

Green St., The concept of White Collar Crime in Law and Legal Theory, (Buffalo Criminal Law Review, 8(1), 2004), 101-134

Jock Young, «Ηθικός Πανικός: Οι καταβολές του στην Αντίσταση, τη Μνησικακία και η Ερμηνεία της Φαντασίας σε Πραγματικότητα» σε *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσίες και Δικαιώματα, Σύγχρονες Προσεγγίσεις, σε επιμέλεια Καρύδης Β. – Χουλιάρας Αθ.*, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2015)

*ΤΡΑΪΑΝΗ ΑΚΡΙΒΙΑΔΟΥ «Αντιμετώπιση της διαφθοράς και
επιλεκτικότητα του θεσμικού συστήματος σε επίπεδο νομοθετικών μέτρων, από την έναρξη της
περιόδου της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Κριτικά σχόλια και συμπεράσματα.»*
LEGISLATIVE GUIDE FOR THE IMPLEMENTATION OF THE UNITED NATIONS
CONVENTION AGAINST TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME, UNITED
NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME

Ποινικός Κώδικας 2019 - Αιτιολογική έκθεση Ποινικού Κώδικα 2019 (επιμέλεια Σάμιος)

Ποινικός Κώδικας 2024 (Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2024)

Σύνταγμα της Ελλάδος

Σωφρονιστικός Κώδικας